

Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti'nin Politikaları

Abdi Noyan ÖZKAYA

Özet

Bugün Suriye Kürtleri, ülkedeki en büyük etnik azınlık olmalarına karşın etkili bir siyasi ve sosyal grup olamamaktadırlar. Bu çalışma, ülkedeki Kürtlerin siyasi ve sosyal faaliyetleri ile konumlarını, iç ve dış gelişmeler bağlamında ve tarihsel boyutuyla inceleyerek Kürtlerin bugünkü Suriye'deki durumlarını ve bu durumun nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken Kürtler üzerine yapılmış araştırmalara ek olarak bu topluluğun konumunun ve Suriye'deki rejimin tavrının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla kısaca PKK'nın ülkedeki varlığına ve Suriye Türklerine de değinilmiştir. Çalışma, Suriye'deki Kürtlerin nüfuz mücadelesi ve aşiret bağlılıkları nedeniyle siyasi olarak bölünmüş olduklarını ve bu nedenle taleplerini etkili bir şekilde dile getiremediklerini ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, Suriye'nin Arap milliyetçisi ideolojisi nedeniyle vatandaşlarını 'Arap' olarak tanımlaması da Kürtlerin pasif kalmasında önemli rol oynamaktadır. İktidardaki Baas partisinin kültürel ve siyasi alandaki kısıtlayıcı politikalarının, Baas rejimine ve Arap kimliğine tehdit olabilecek her gruba uygulandığı ve Kürtlerin durumunun da bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Kürtleri, Suriye Türkleri, PKK, Arap milliyetçiliği, etnik azınlık.

GİRİŞ

Kürtler, Ortadoğu'daki en büyük etnik gruplardan biri olmakla birlikte yaşadıkları ülkelerin hepsinde de nüfus olarak azınlık konumundadırlar. Son yıllarda Türkiye'de ve özellikle Irak'ta yaşanan gelişmeler, bölge dışı güçlerin de konuya ilgi göstermesi ve hatta müdahil olması, Kürtlerin Ortadoğu'da bir aktör olarak önemini artırmıştır. Suriye'deki Kürtler ve Suriye Devleti de bu gelişmelerden etkilenmektedir. Ancak Suriye Kürtleri, Irak ve Türkiye'deki soydaşlarına oranla yaşadıkları ülkenin iç siyasetinde son derece etkisiz kalmaktadırlar. Bu durumu açıklamak amacıyla konuyla ilgili yabancı dilde çalışmalar bulunmaktadır ancak bunların sayısı, Irak ve Türkiye Kürtleri ile ilgili yapılan çalışmalarla kıyaslandığında çok azdır. Türkçe'de ise bu konuyu kapsamlı ve nesnel bir şekilde ele alan çalışma bulmak neredeyse mümkün değildir. Tüm bu nedenler, Suriye'deki Kürtlerle ilgili kapsamlı, akademik ve nesnel bir çalışmayı gerekli kılmaktadır.

Suriye Kürtleri, ülkedeki en büyük etnik azınlık olmasına karşın etkili bir siyasi varlık gösterememektedirler. Son yıllarda komşu ülkelerdeki Kürt hareketliliğine karşın Suriye'deki Kürtlerin ülke içindeki konumlarında belirgin bir değişiklik olmamıştır. Bu durum, ülkedeki Kürtlerin, diğer ülkelerdeki soydaşlarına oranla neden pasif kaldıkları, Suriye Devleti'nin azınlıklara nasıl baktığı ve Kürtlere yönelik ne tür bir politika izlediği konularında kafalarda soru işaretleri bırakmaktadır.

Konu, önemi ve hassasiyeti nedeniyle yalnızca bir devlet-topluluk ilişkisini aşmakta, bölgesel ve uluslararası bir karakter kazanmaktadır. Bu amaçla çalışma, konuyu birçok yönüyle ele almaktadır. Suriye Devleti ile Kürtlerin etkileşimi ağırlıklı olarak işlenmiş olmasına karşın bölgesel gelişmeler ve uluslararası aktörlerin Kürtler ve Suriye üzerindeki rolüne de değinilmektedir. Konu, ayrıca PKK terörüyle de bağlantılı olduğu için Suriye'deki PKK faaliyetlerine ve Kürtlerin bu konuya yaklaşımına da yer verilmektedir. Son olarak Suriye'deki azınlıkların durumunun ve devletin azınlıklara bakışının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Suriye'deki Türklerin durumuna da kısaca değinilmektedir.

Çalışma, Suriye'deki Kürtlerin aşiret bağılılıkları ve nüfuz mücadelesi nedeniyle bölünmüş olduğunu ve ülke içinde siyasi bir varlık gösterememelerinin nedenlerinden birinin bu bölünmüşlük olduğunu iddia etmektedir. Buna ek olarak Suriye Devleti'nin tüm vatandaşlarını, Arap milliyetçisi ideolojisi nedeniyle 'Arap' olarak tanımlamasının da Kürtlerin pasif kalmasına ve asimile olmasına yol açtığı iddia edilmektedir. Çalışma, son olarak Suriye'deki rejimin, her tür muhalefeti engellemeye çalıştığı ve Kürtlere uygulanan kısıtlamaların bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

SURİYE KÜRTLERİ'NİN DEMOGRAFİK YAPILARI

Kürtler, Suriye'deki en büyük etnik azınlığı oluşturmaktadırlar. Yaklaşık 1,8 milyonluk nüfuslarıyla ülke nüfusunun yaklaşık % 10'unu oluşturdukları iddia edilmekle birlikte bu oran kesin değildir.¹ Bazı kaynaklara göre bu oran % 8 (1.5 milyon) civarındadır.² Kürt yanlısı kaynaklar ise Suriye'deki Kürt nüfusunun 2,5 milyon (%13–14) olduğunu ifade ederler.³ Bu konuya ilişkin en düşük tahmin ise 500.000'dir (% 2,8) (bkz. Tablo 1 ve 2).⁴ Bu oranın kesin olmasının nedeni, ileride tartışılacağı gibi, Suriye hükümetlerinin etnik azınlıkların varlığını kabul etmemesi ve ülkedeki herkesi Suriyeli Arap olarak görmesidir. Bu nedenle birçok Kürt de asimile olmuş ve Araplaşmıştır. Ülkedeki Kürtlerin tamamına yakını Sünni Müslüman'dır ve daha çok Kürtçe'nin Kırmançi lehçesini konuşmaktadır.

Suriye Kürtleri, daha çok ülkenin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda yaşarlar. İran, Irak ve Türkiye'deki Kürtlerin aksine birkaç bölgeye dağılmışlardır. Kuzeydoğu'daki Haseke vilayetinin kuzeyi -özellikle Türkiye sınırı boyunca-, Halep'in kuzeybatısında yer alan Kürt Dağı (Afrin) ve Fırat Nehri'nin Suriye sınırlarına girdiği yerde bulunan Ayn el-Arab, Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu yerlerdir (bkz. Harita 1). Ekonomik nedenlerle bu kırsal bölgelerden göç eden Kürtler ise Halep ve Şam'da önemli Kürt nüfusları oluşturmuşlardır.⁵

¹ Gary C. Gambill, 'The Kurdish Reawakening in Syria', *Middle East Intelligence Bulletin*, Cilt 6, Sayı 4, (Nisan 2004), http://www.meib.org/articles/0404_s1.htm, erişim: 26 Nisan 2006.

² Carl Dahlman, 'The Political Geography of Kurdistan', *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 43, Sayı 4 (2002), s. 274.

³ 'Kurdish Parties in Syria Defy Banning Decision', *Arabic News*, 16 Haziran 2004, www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040616/2004061610.html, erişim: 3 Mayıs 2006.

⁴ Daniel G. Bates ve Amal Rassam, *Peoples and Cultures of the Middle East*, İkinci Baskı (New Jersey: Prentice Hall, 2001), s. 115.

⁵ Human Rights Watch, *Syria: The Silenced Kurds* (Ekim 1996), <http://hrw.org/reports/1996/Syria.htm>, erişim: 31 Mayıs 2006.

Dünya Savaşı Sonrası Düzen

Bugün Batılı kaynaklarca siyasi bir anlam yüklenerek kullanılan 'Kürdistan' adlı bölge (Kuzeydoğu Suriye, Güneydoğu Anadolu, Kuzey Irak ve Batı-Güneybatı İran), 1. Dünya Savaşı'ndan önce iki ülkenin, İran ve Osmanlı Devleti'nin, sınırları içinde yer almaktaydı. Bu ikiye bölünmüş coğrafyanın çok büyük bir bölümü ise Osmanlı sınırları içinde kalmaktaydı.⁶

Savaş'tan yenik çıkan Osmanlı Devleti, Arapların yaşadığı toprakların tamamına yakınına İtilaf Devletleri'ne bırakmak zorunda kaldı. 1916 yılında Rusya, Fransa ve Büyük Britanya arasında gizlice yapılan Sykes-Picot Anlaşması'nda Britanya ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki sömürgeci güç arasında Sykes-Picot Anlaşması'nı temel alarak yapılan düzenlemeler sonucunda Büyük Britanya, bugünkü Irak, Ürdün, Filistin (İsrail dâhil), Arabistan topraklarını ve Basra Körfezi'ni; Fransa ise bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarını ve Hatay'ı himayesine almıştır.⁷ Türkiye'nin, manda yönetimleri altındaki Irak ve Suriye ile olan sınırı ise 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla karara bağlanmıştır.⁸

Her iki sömürgeci güç, Ortadoğu'da sahip olduğu topraklarda kendilerine karşı oluşabilecek bir birliği engellemek için bu topraklarda daha çok böl-yönet siyaseti uygulamışlardır.⁹ Bugünkü Ortadoğu devletleri, bu siyasetin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu gelişmeler sonrasında Osmanlı Devleti içinde yaşayan Kürtler, Savaş sonrasında da Türkiye, Irak ve Suriye'ye dağılmış oldular.

SURİYE'DE FRANSIZ MANDA YÖNETİMİ VE KÜRTLER: 1920-1946

Fransız manda yönetiminin Suriye'deki 26 yıllık varlığı boyunca iki temel hedefi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, dönemin her sömürge devletinin yaptığı gibi, yönetimi altındaki topraklardan ekonomik anlamda azami düzeyde faydalanmaktı. İkinci hedef ise, Fransız manda yönetimine karşı oluşabilecek tehditleri önleyici bir idare anlayışı kurmaktı. Bu amaçla Fransızlar, 1. Dünya Savaşı sırasında iyice artan Arap milliyetçiliği düşüncesinin manda yönetimine tehdit oluşturmaması için Suriye'de dini azınlıklara bir tür özerklik sağlamış ve bu yolla Sünni Arapların gücüne karşı bir denge kurmaya çalışmışlardır. Fransa, ayrıca Osmanlı döneminde özerk bir yönetime sahip olan

⁶ 'Kürdistan' ifadesi, Osmanlı resmi makamlarınca da kullanılmıştır ancak bu kullanım, siyasi bir varlığı değil bir coğrafyayı tarif etmek içindir. Günümüzde ise özellikle Batılı kaynaklar, 'Kürdistan' ifadesini siyasi bir anlam yükleyerek kullanmaktadırlar. Erol Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, Cilt 1 (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), s. 7. Aslında bölge, tek bir isimle adlandırılmayacak kadar çok etnik ve dini çeşitlilik göstermekteydi. Her şeyden önce bugün Batılı kaynakların 'Kürdistan' olarak adlandırdığı bölgede Kürtler, çoğunluğu oluşturmamaktaydı. Bölgede Kürtler dışında Ermeniler, Araplar, Türkler, Farslar, Yahudiler, Süryaniler ve başka küçük gruplar bulunmaktaydı. Adı geçen bölgedeki birçok şehirde Türkler ve Farslar çoğunlukta idi. Kürtler, daha çok kırsal alanda, yüksek yerlerde dağınık bir yerleşim sergilemekteydiler. Bölgenin 'Kürdistan' olarak adlandırılmasının asıl nedeni, Kürt nüfusunun çok büyük bir çoğunluğunun burada yaşamasıdır.

⁷ Sykes-Picot Anlaşması ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, 6. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi, 1998), s. 339. Savaş sonrasında Ortadoğu'nun Fransa ve Britanya arasında yeniden paylaşılması ile ilgili bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 6. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi, 1998), s. 68-73.

⁸ Türkiye'nin Akdeniz ile İran sınırı arasında kalan sınırları, Antlaşma'nın üçüncü maddesinde belirtilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın Türkçe ve Fransızca tam metni için bkz. Türk Tarih Kurumu, 'Lozan Antlaşması', <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=121>, erişim: 4 Eylül 2006.

⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 75-6.

Dağlık Lübnan'ın sınırlarını her yönde biraz daha genişleterek burada Maruni Hıristiyanlarının egemen olduğu bir devlet kurmuştur. Fransızlar, bu siyasetleriyle bölgedeki Müslümanları Hıristiyan Araplarla dengelemeye çalışmışlardır. Buna ek olarak Fransızlar, ülkenin güneyinde yoğunlaşmış Dürzîler ve kuzeybatısında yoğunlaşmış Nusayriler için de özerk bölgeler tahsis etmiş ve ayrıca 'Sancak' olarak bilinen İskenderun'a (bugünkü Hatay) özerklik vererek Suriye'de bir böl-yönet siyaseti izlemişlerdir.¹⁰ Fransa, ayrıca Suriye ordusunda özellikle Nusayriler, Dürzîler ve İsmaililere daha çok yer vererek de Sünni Araplara karşı bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Bugün Suriye'de Esadların da mensup olduğu Nusayri cemaatinin iktidarı elinde bulundurmasının nedenlerinden biri de bu uygulamadır.¹¹

Suriye Kürtleri de 1928 yılında manda yönetimine yaptıkları başvuruda özerklik taleplerini dile getirmişlerdir. Bu talepler anadilde eğitim, Kürt bölgelere Kürt yöneticilerin atanması ve bu bölgelerde Kürtçe'nin de resmi dil olarak kabul edilmesiydi. Ancak Fransa, dini azınlıklara özerklik vermesine karşın Kürtlerin özerklik talebini kabul etmemiştir. Rondot'ya göre bunun nedeni Fransızların, Kürtler konusunda hassasiyeti olan Türkiye ve Irak'ın tepkisini çekmek istememesiydi.¹² Dahlman'a göre ise Fransızlar, ya Türkiye'nin tepkisinden çekindikleri için ya da Suriye'de kurmuş oldukları çok bölgeli manda sisteminin dengesini bozmamak için Kürt taleplerini reddettiler.¹³ Fuccaro ise bu kararı dış ilişkilerden çok Kürtlerin ülke içindeki konumuna bağlamıştır. Fuccaro'ya göre manda yönetimi bu talebi iki nedenden ötürü reddetti: Birincisi; Fransızlar, dini azınlıklara özerklik veriyordu ve Kürtler de dini azınlık değildi. İkinci neden ise Kürt nüfusunun dağınık olmasıydı.¹⁴ Kirişçi ve Winrow ise Fransızlarla Britanya arasında Savaş sonrasında Ortadoğu'da ortaya çıkan sorunların, Fransa'nın bölgedeki Kürtlere karşı tavrında belirleyici olduğunu öne sürmektedirler. Buna göre Savaş sonrasında Fransa, Britanya'nın bölgedeki nüfuzunu zayıflatmak istiyordu ve bunun için de Ankara Hükümeti'ni (ve daha sonra Türkiye'yi) desteklemeye karar vermişti. Fransızlara göre Britanya'nın Kürtlere verdiği her destek, Türkiye'yi zayıflatma amacı güdüyordu ve bu nedenle Fransızlar, Kürtlere verilecek haklara ve özerkliğe karşı çıkmaktaydı. Fransa'nın bunu yapmaktaki asıl amacı ise bölgedeki çıkarlarını korumaktı.¹⁵ Sonuç olarak Fransızların, Kürtlere özerklik vermemesinde Ortadoğu'daki Fransa-Britanya çekişmesinin ve Fransa'nın Türkiye'ye verdiği desteğin çok önemli olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Suriye'deki Kürtler, o dönemde taleplerini etkili bir şekilde savunacak kadar güçlü değillerdi. Bu güçsüzlüklerinin birkaç nedeni vardır: Birincisi, Kürtler bu dönemde ekonomik olarak güçlü değillerdi. Kürtlerin tamamına yakını, kırsal bölgelerde yaşıyor ve tarımla geçimini sağlıyordu. İkinci neden, Suriye'deki Kürtlerin dağınık olmasıydı. Son neden ise Kürtlerin bölünmüşlüğüydü. Kürtle-

¹⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 2. Baskı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005), s. 159–161.

¹¹ Nikolaos van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi*, çev. Semih İdiz ve Aslı Faray Çalkıvık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s. 56–7.

¹² Pierre Rondot, 'Les Kurdes de Syrie', *La France Méditerranéenne et Africaine*, Cilt 2, Fasikül 1 (1939), aktaran Emir Hasanpur, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Din: 1918–1985*, çev. İbrahim Bingöl ve Cemil Gündoğan (İstanbul: Avesta, 2005), s. 238.

¹³ Dahlman, 'The Political Geography of Kurdistan', s. 292.

¹⁴ Nelida Fuccaro, 'Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği: Siyaset, Kültür ve Kimlik', *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Abbas Vali (der.) içinde, çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç (İstanbul: Avesta, 2005), s. 252.

¹⁵ Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, çeviren Ahmet Fethi, 3. Baskı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), s. 75–7.

rin, etnik kimliklerinden çok aşiretlerine bağlı olması ve aşiretler arasındaki çekişmeler, Kürtlerin birlik olmasını engelliyordu.

Kürtler, bu dönemde özerklik izni alamamış olsalar bile yine de nispeten rahattılar. Hatta Türkiye’de 1925’te çıkan Şeyh Sait Ayaklanması’nın bastırılmasından sonra milliyetçi Kürtler, Suriye’ye göç etmişlerdir.¹⁶ Bu göçün sonucu olarak ise asıl hedefi Türkiye’nin doğusunda bir silahlı mücadele başlatmak olan Hoybun (Xoybûn – Bağımsızlık) Partisi de Suriye’de 1927–1930 yılları arasında örgütlenmiştir. Fuccaro’ya göre Fransız Mandası, Kürtlerin desteğini almak için partinin faaliyetlerine göz yummaktaydı.¹⁷

Bu dönemde Kürtler, anadillerinde dergi ve gazete çıkartabiliyorlardı. 2. Dünya Savaşı’nda Suriye’ye Britanya birliklerinin gelmesiyle Kürtlere bu konuda daha fazla serbestlik tanınmış, gazetelere ek olarak Fransız mandasının yayın organı olan Levant Radyosu’nda Kürtçe yayın yapılmıştır. Hasanpur’a göre Britanya tarafından Suriye ve Irak’ta tanınan serbestliğin nedeni, bölgenin 2. Dünya Savaşı’nda stratejik bir öneme sahip olmasıydı.¹⁸

Görüldüğü üzere Fransız manda yönetimi, Sünni Araplara ve Arap milliyetçiliğine karşı denge oluşturmak ve onların gücünü kırabilmek için ülkedeki dini azınlıklara kısmen de olsa özerklik vermiştir. Kürtler etnik bir azınlık olmasına karşın Fransızlar, Kürtlere bir özerklik vermeyi reddetmiş; buna rağmen onları bir çok konuda kendi hallerine bırakmıştır. Fuccaro’ya göre bunun nedeni manda yönetiminin, Kürtlerin siyasi isteklerinden vazgeçmesine karşılık bu tür haklar vermeye razı olmasıdır.¹⁹ Ancak asıl nedenin, Fransızların, Britanya’nın işine gelecek bir Kürt oluşumunu engellemek olduğu ve Kürtlerin siyasi ve kültürel taleplerde bulunamayacak kadar bölünmüş ve güçsüz olmaları olduğu söylenebilir.

SURİYE’DE BAĞIMSIZLIK, İSTİKRARSIZLIK VE KÜRTLER: 1946 – 1970

2. Dünya Savaşı’nın ardından Fransa, Britanya’nın da arabuluculuğuyla 1946’da Suriye ve Lübnan topraklarını terk etti ve aynı yıl Suriye, bağımsızlığına kavuştu. Suriye, bağımsızlığı takip eden on yıl boyunca çok istikrarsız bir dönem geçirdi. Ülkede 1949 yılında üç darbe olmuş, sonuncu darbeye hükümeti Albay Edip Çiçekli ele geçirmiştir. Çiçekli, beş yıl yönetimde kalmış olsa da ekonomik sıkıntılar, siyasi bölünmüşlük ve yönetime karşı memnuniyetsizlik istikrarsızlığın devam etmesine neden olmuştur.²⁰

Ülkede manda yönetimi döneminde artan Arap milliyetçiliği akımı, 1956 yılında Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır’ın Süveyş Kanalı Krizi’nde İsrail, Fransa ve Britanya birliklerine karşı koymasıyla doruğa ulaşmıştır. 1958 yılında da Suriye ve Nasır liderliğindeki Mısır, bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)’ni kurmuşlardır. Suriye Ordusu’ndaki subaylar, Mısır’ın BAC’da baskın olmasından rahatsız olarak bir askeri darbeyle Suriye yönetimini ele geçirmişler ve 1961 yılında BAC’ı sona erdirmiş-

¹⁶ Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu...*, Cilt 1, s. 164. Bu mülteci Kürtlerin sayısının 22.000 olduğu tahmin edilmektedir. Fransız Mandası’nın 1943 yılı istatistiklerine göre Suriye’de 200.000–220.000 kadar Kürt bulunmaktaydı. Aktaran Nelida Fuccaro, ‘Manda Yönetimi Suriye’sinde Kürtler...’, s. 233.

¹⁷ Fuccaro, , *a.g.e.*, s. 243.

¹⁸ Hasanpur, *Kürdistan’da Milliyetçilik ve Din*, s. 239.

¹⁹ Fuccaro, ‘Manda Yönetimi Suriye’sinde Kürtler...’, s. 243.

²⁰ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s. 271–3.

lerdir.²¹ Yönetimden memnun olmayan subaylar ise 1963 yılında gerçekleştirdikleri darbe ile Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi birleştiren Baas Partisi'ni iktidara taşımışlardır.

Bağımsızlığın ilk yıllarından 1950'lerin ortalarına kadar hükümetlerin Kürtlere yönelik özel bir uygulaması olmamıştır. Hasanpur, 1946–1958 yılları arasında hükümetlerin, Kürtçe basın ve yayına karşı hoşgörülü olduklarını belirtmektedir.²² McDowall'a göre bağımsızlığın ilk yıllarında milliyetçi hükümetlerin, Kürtler kadar Ermeniler, Yahudiler ve Süryanileri de kültürel ve dilsel haklardan mahrum eden bazı uygulamaları olmuştur. Bunlar, Arapça olmayan işletme isimlerinin Arapça ile değiştirilmesi, kamuya açık toplantı, kutlama gibi etkinliklerde Arapça kullanılması ve azınlık kurumlarının komitelerinde gayri-Müslimlerle Müslümanların eşit sayıda sandalyeye sahip olmasıdır. Kürtleri hedefleyen kısıtlayıcı politikalar ise iktidara daha radikal yöneticilerin gelmeye başladığı 1954 yılından sonra başlamıştır. 1954–1958 yılları arasında Kürtçe plak ve kaset gibi müzik ürünleri toplatılmış, bunları bulunduranlar hapse atılmıştır ancak bu uygulamalar sistematik değildir.²³

Suriye, Kürtlerin faaliyetlerine karşı tutumlarını 1956'dan itibaren daha da sertleştirmiştir. BAC'ın kurulduğu 1958 yılında Kürtçe müzik ve yayın, resmi olarak yasaklanmıştır. İlk Kürt siyasi partisinin kurulması da bu döneme rastlar. 1957 yılında yasadışı olarak kurulan Suriye Kürdistan Demokrat Partisi (SKDP), Gambill'e göre Suriye'deki Kürt halkı için anadilde yayın, bölgelerine daha fazla yatırım ve Kürtlerin etnik bir azınlık olarak tanınması gibi kültürel ve dilsel istekleri dile getirmekteydi ve Irak'ta Molla Mustafa Barzani'nin liderliğini yaptığı Kürdistan Demokrat Parti ile yakın ilişki içindeydi.²⁴ Dowall ise partinin amacının birleşik bir Kürdistan kurmak olduğunu iddia etmektedir.²⁵ Ancak BAC'nin kurulmasının ardından parti kapatılmış ve liderleri hapse atılmıştır. BAC dağıldıktan sonra parti toparlanmaya çalışmış ancak 1965 yılında başlayan bölünmeler sonucu parti, gücünü ve etkinliğini yitirmiştir.²⁶

1960'ların başında siyasi istikrarsızlık sürüyor olsa da hükümetler, Kürtlere karşı iki yıl içinde üç büyük uygulama gerçekleştirmişlerdir. Bunlardan ilki, 1962 yılında Haseke ilinde yapılan nüfus sayımıdır. Resmi kaynaklara göre bu sayımın amacı, Suriye'ye yasadışı yollarla, özellikle Türkiye'den, 'sızmış' yabancıları tespit etmektir. Dahlman, bu nüfus sayımının ve vatandaşlıktan çıkarmaların iki nedeni olduğunu savunuyor: İlk neden, 1961'de Irak Kürtlerinin ayaklanması ve Suriye Hükümeti'nin bu ayaklanmaların ülkeye sıçrayacağından kaygı duyması. İkinci neden ise bölgenin Araplaştırılmak istenmesi.²⁷ McDowall ise kendine göre daha ayrıntılı ve sosyo-ekonomik bir neden ileri sürüyor. McDowall'a göre Haseke ilinin de içinde olduğu Cezire bölgesi, yüzyıl başlarında çok seyrek nüfuslu ve güvenli olmayan bir topraktı. Fransız manda yönetiminin başlamasıyla burada tarım gelişmeye başladı ve 1960'larda bile tarıma elverişli ancak kullanılmayan çok büyük araziler bulunmaktaydı. Türkiye'de 1950'lerde başlayan tarımda makineleşme süreciyle işsizlik artmış ve bu nedenle Cezire, özellikle Türkiye'nin Suriye sınırında yaşayanlar için cazip hale gelmiştir. Bu durum, Cezire'ye yasadışı göçü hızlandırmıştır.²⁸

²¹ Arı, , *a.g.e.*, s. 276.

²² Hasanpur, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Din*, s. 239.

²³ David McDowall, *A Modern History of The Kurds*, 3. Baskı (Londra ve New York: I.B.Tauris, 2004), s. 471–2.

²⁴ Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

²⁵ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 478.

²⁶ McDowall, , *a.g.e.*, s. 478.

²⁷ Dahlman, 'The Political Geography of Kurdistan', s. 292.

²⁸ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 473-4.

Bu sayımla ilgili resmi açıklama da benzer şekildedir:

1945 yılından başlayarak Kürtler, Haseke iline sızmaya başlamışlardır. Kürtler, tek tek veya gruplar halinde komşu ülkelerden, özellikle Türkiye'den gelmişlerdir. (...) Zamanla yasadışı yollarla, sınır boyunca bölgeye yerleşmişlerdir. (...) Bu Kürtlerin çoğu kendilerini yasadışı bir şekilde nüfusa kaydetmişlerdir. Hatta akrabaları ve aşiretleri aracılığıyla Suriye kimlik kartları edinmişlerdir. Bunu yapmaktaki amaçları buraya yerleşmek ve özellikle tarım reformunun uygulanmaya başlamasından sonra toprak dağıtımından yararlanıp burada mülk edinmektir.²⁹

Yukarıda ileri sürülen nedenlerin de kısmi payı olmasına karşın Türkiye ve Irak'tan Cezire'ye yasadışı göçün belki de en önemli nedeni aşiret birleşmeleridir. I. Dünya Savaşı sonrası Suriye-İrak-Türkiye sınırına yakın yerlerde yaşayan aşiretler, Savaş sonrası anlaşmalar ve sınır düzenlemeleriyle bölünmüşlerdir. Aşiretleri Suriye'de kalan diğer Kürtler, Fransız mandası döneminde sınırın nispeten iyi kontrol edilmesi nedeniyle 1940'lara kadar Suriye'ye geçememişlerdir. Ancak ülkenin 1946'da bağımsızlığını kazanmasından sonra sınır yeterince iyi korunamamış ve sınır nedeniyle bölünmüş olan akrabalar ve aşiretler, ilişkilerini sürdürmüştür.³⁰ Sınırdaki bu durum Suriye'ye geçişleri kolaylaştırmış ve aşiret birleşmelerine zemin hazırlamıştır.

Sayım sonucu, 1945'ten önce Suriye'de ikamet ettiğini kanıtlayamayan 120.000 Kürt, vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹ Buna rağmen bu grup arasından askerlik yaşı gelenler askere alınmıştır.³² Bazı araştırmacılar ve insan hakları örgütleri, bu vatansız Kürtlerin nüfusunun bugün çocuklarıyla birlikte 275–300 bin arasında olduğunu tahmin etmektedir.³³ Bu sayı, şu an Suriye'deki tahmini Kürt nüfusunun % 15-18'ini oluşturmaktadır.

Bu sayımı takiben yine aynı yıl, bu bölgede bir 'Arap kuşağı' projesi başlatılmıştır. Bu uygulamadaki amaç, Türkiye sınırına yakın yerlere Arapları yerleştirerek ve Kürtlerin buradan göç ettirilmesini sağlayarak bölgeyi Araplaştırmaktır. Nazdar'a göre bu politikanın bir nedeni de Cezire'de yer alan Keretşuk bölgesinde petrol bulunmasıydı.³⁴ McDowall da bu görüşe katılmakla beraber ikinci bir neden öne sürmektedir. Buna göre Türkiye'de ve Irak'taki Kürtlerin siyasi olarak hareketlenmeye başlaması, Şam yönetimini tedirgin etmiş ve hükümet, kendi Kürtleriyle komşu Kürtler arasında bir şerit oluşturmak istemiştir.³⁵ Projenin başlatılmasından birkaç ay önce yapılan nüfus sayımı ve vatandaşlıktan çıkarmaları göz önünde bulundurursak, Şam yönetimi'nin bir amacının da aşiret birleşmelerini engellemek olduğu söylenebilir.

²⁹ Suriye Hükümeti'nin Human Rights Watch'un konuyla ilgili bilgi talep eden yazısına cevabı, *The Silenced Kurds*.

³⁰ Nihat Ali Özcan, PKK: *Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi* (Ankara: ASAM Yayınları, 1999), s. 239.

³¹ Gerard Chailand, *The Kurdish Tragedy*, İngilizce'ye çev. Philip Black (Londra ve New Jersey: Zed Books, 1994), s. 86.

³² Human Rights Watch, *Syria Unmasked: The Suppression of Human Rights by the Assad Regime* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1991), s. 96.

³³ Bu araştırma ve raporlara göre vatansız Kürtlerden 200 bin kadan, 'yabancı' olarak kayıtlıdır. Bu grup, 1962 sayımında yer alıp da vatandaşlıktan çıkarılanlardan oluşmaktadır ve 'yabancı' statüsünde olduklarını gösteren özel bir kimlik kartı taşımaktadırlar. 80–100 bin kadar Kürt ise 'kayıtsız' olarak bilinmektedir. Bu grup ise 1962 sayımına katılmadığı için vatandaşlıktan çıkarılanlar ile 'yabancı' statüsündeki biri ile bir Suriye vatandaşının evliliklerinden doğan çocuklardan oluşmaktadır. *The Silenced Kurds* ve Robert Lowe, *The Syrian Kurds: A People Discovered* (Londra: Chatham House, Ocak 2006), <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/mep/BPSyrianKurds.pdf>, erişim: 3 Mayıs 2006, s. 3.

³⁴ Mustafa Nazdar, 'The Kurds in Syria', Gerard Chailand (der.) içinde, *People Without A Country: The Kurds and Kurdistan*, İngilizce'ye çev. Michael Pallis (Londra: Zed Press, 1980), s. 216.

³⁵ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 475-6.

Üçüncü uygulama ise 'Arap kuşağı' projesinin başlatılmasından bir yıl sonra 1963 yılının Kasım ayında ortaya çıkmıştır. Bu tarihte Cezire bölgesinden sorumlu polis şefi Muhammed Talib Hilal tarafından 'Ulusal, Toplumsal ve Siyasi Yönleriyle Cezire İli Çalışması' adıyla bir rapor hazırlanmıştır. Hilal, raporunda 12 maddelik bir eylem planı sunmuştur. Bu planda bölgenin Araplaştırılması, Kürtlerin başka bölgelere dağıtılması, Türkiye'den gelen Kürtlerin geri gönderilmesi, Arapça bilmeyen Kürtlerin oy kullanmasının yasaklanması gibi öneriler yer alıyordu.³⁶ Bu plan ve plana bağlı olarak 'Arap kuşağı' uygulaması, ancak 1973 yılında uygulamaya kondu. McDowall, bunun nedenini bölgedeki arazi parselleme ve kadastro çalışmalarının tamamlanamamış olmasına ve buradan çıkartılmak istenen Kürtlerin gitmeyi reddetmesine bağlamaktadır.³⁷

Kürtleri zor durumda bırakan bu uygulamalara ek olarak Baas rejimi, iktidara geldiği Mart 1963'te bir olağanüstü hal yasağı çıkartmıştır. Bu yasa ile güvenlik güçleri, şüpheli gördükleri kişiyi tutuklama kararı olmaksızın tutuklama yetkisine sahip olmuşlardır. Bu yasaya göre gözaltı süresi belirsizdir ve tutuklu yakınlarına durumla ilgili haber vermek gibi bir zorunluluk yoktur. Yine bu yasa ile devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler, siyasi muhalifleri veya devlet güvenliğini tehdit edenleri yargılamaktadır.³⁸ Baas rejimine veya devlet başkanına karşı olanlar ile etnik-dini bir grup oluşturmaya çalışan herkes bu mahkemelerde yargılanır ve bu kararların temyizi yoktur. Baas'ın yönetimi ele geçirmesinin üstünden 43 yıl geçmesine karşın bu yasa hala yürürlüktedir.

Suriye, 1960'larda da istikrara kavuşamamıştır. Suriye'nin 1967 yılında İsrail'e karşı Altı Gün Savaşı'nda yenilerek Golan Tepeleri'ni kaybetmesi ile Baas içinde çatlaklar iyice artmıştır.³⁹ Hem hükümette Savunma Bakanı olan hem de Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevini yürüten Hafız Esad, 1970 yılı sonlarında 'Düzeltilme Hareketi' adını verdiği darbeye yönetimi ele geçirmiş ve Suriye'de böylece yeni bir dönem başlamıştır.

HAFIZ ESAD DÖNEMİNDE KÜRTLER: 1970 – 2000

Hafız Esad'la birlikte Suriye 'istikrarlı' bir döneme girdi. Dış politikada Esad'ın temel hedefi Golan Tepeleri'ni almaktı. Bu hedefe ulaşmak için Esad, öncelikle askeri harcamaları artırarak orduyu güçlendirdi.⁴⁰ İçeride ise iki temel politikayı uygulamaya koydu. Bunlardan ilki, kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve ülkenin istikrarsız günlerine geri dönüşünü engellemek için kurduğu kısıtlayıcı/baskıcı düzendi. Kendi iktidarını güvence altına almak için Esad, kendisinin de mensup olduğu Nusayri cemaatine ait siyasetçileri ve subayları kilit noktalara getirdi. Yaptığı düzenlemelerle hem devlet başkanı, hem Baas Partisi lideri hem de meclisteki partilerle birlikte oluşturulan Ulusal İlerici Cephe (UİC)'nin lideri oldu ve böylece siyasi arenadaki kontrolü eline aldı. İstihbaratı da etkin bir şekilde kullanarak ülke içinde rejim karşıtı örgütlenmelerin oluşmasını engelledi.⁴¹ Rejime veya kendi politikalarına karşı çıkmaya çalışan grupları ise sert bir şekilde bastırdı. Bunun en çarpıcı örneği, Müslüman Kardeşlerin (MK) 1982

³⁶ Rapordaki tüm maddeler için bkz. Nazdar, 'The Kurds in Syria', s. 216-7.

³⁷ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 475.

³⁸ Amnesty International, *Kurds in the Syrian Arab Republic One Year After the March 2004 Events*, 10 Mart 2005, <http://web.amnesty.org/library/index/engmde240022005>, erişim: 18 Temmuz 2006.

³⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, s. 278.

⁴⁰ Moshe Maoz, *Esad: Şam'ın Şifesi*, çeviren Hakan Gündüz (İstanbul: Akademi, 1991), s. 99-100.

⁴¹ William L. Cleveland, *A History of the Modern Middle East*, 2. Baskı (Boulder: Westview Press, 2000), s. 388-9.

yılında Hama'daki ayaklanmasında yaşandı. Güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ve sonrasında kalabalığın üzerine ateş açması sonucu onbinlerce kişi hayatını kaybetti.⁴²

Esad'ın ikinci uygulaması ise ülke sınırları içindeki herkese bir Suriyeli Arap kimliği kazandırmaya çalışarak etnik kökenli siyaset yapılmasını ve etnik kimliğin korunmasını, çeşitli kısıtlamalar ve zorlamalarla engellemeye çalışması olmuştur. Esad, önceki Baas iktidarlarının başlattığı 'Arap kuşağı' projesini birkaç sene daha devam ettirmiştir. 1970'lerin ortalarında Türkiye sınırı boyunca kurulan 40 'model köy'e 7.000 Arap aile yerleştirilmiştir.⁴³ Buna ek olarak Kürtçe yer ve kişi adlarını Arapça'yla değiştirmiştir.⁴⁴

Esad, 'Arap kuşağı' projesini 1976 yılında terk etmiştir. Bunun nedeni, Esad'ın Irak ve Türkiye ile yaşadığı sorunlarda bu ülkelerdeki Kürtleri, Bağdat ve Ankara'nın istikrarını bozmak için kullanmasıdır. Esad, anlaşmazlık ve rekabet içine girdiği Irak'taki Baas rejimini yıpratmak için Kuzey Irak'taki Kürt hareketlerine destek vermeye başlamış ve onların tepkisini çekmemek için de ülkesindeki Kürtlere uygulanan baskıyı hafifletmiştir.⁴⁵ Hatta bu sayede yasaklı Kürt partileri, halen yasadışı olarak kabul edilse de, Şam'ın da göz yumması sonucu nispeten daha rahat bir şekilde faaliyet göstermeye başlamışlardır.⁴⁶ Chailand'a göre Esad'ın Kürtlere karşı yumuşamasında, yukarıda belirtilen dış etkenlere ek olarak, iç politika da etkili olmuştur. Esad iktidarı, ülkede azınlık olan Nusayri cemaatine mensuptu ve bu nedenle başka bir azınlık olan Kürtleri yanına çekerek desteğini artırmaya çalıştı. Hatta Esad yönetimi, bu amaçla Kürt milisler yetiştirdi ve 1979'un ikinci yarısında kendi iktidarına tehdit oluşturan MK'ya karşı kullandı.⁴⁷

Esad'ın Kürtlere yaptığı açılımlar bunlarla sınırlı kalmamıştır. 1980'li yıllarda daha fazla açılım yaparak tüm Kürt siyasi mahkûmları serbest bırakmış ve Cezire'de henüz altyapı hizmeti gitmeyen birçok Kürt köyüne bu hizmetleri götürmüştür.⁴⁸

Esad, Kürtler üstündeki Arap milliyetçi baskısını hafifletmiş olsa da her faaliyete göz yummamıştır. 1986 yılında Nevruz kutlamaları yasaklanmış, çeşitli senelerde 1962 sayımının yıldönümünü protesto etmek isteyen veya kültürel haklar talep eden az sayıdaki Kürt grup da polis tarafından tutuklanmıştır.⁴⁹

Ancak Suriye Kürtleri için bu görece rahatlama dönemi, 1991'deki Körfez Savaşı'yla sona ermiştir. Savaş sonrasında Saddam'a karşı savaşan koalisyon güçlerince Kuzey Irak'ta Kürtler için Saddam'ın müdahale edemeyeceği güvenli bir alan kurulmasıyla birlikte burada fiili bir Kürt devleti oluşmuştur. Suriye'deki Kürtlerin de bu tür bir oluşumdan etkilenmesinden ve benzer talepler dile getirmesinden çekinen Esad, Irak'taki rakip Baas rejiminin de iyice zayıflaması sonucu Kuzey Irak'taki Kürt siyasi gruplarına desteğini sona erdirmiştir.⁵⁰

⁴² Hama'daki olaylarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Maoz, *Esad*, s. 252–3.

⁴³ Nazdar, 'The Kurds in Syria', s. 217.

⁴⁴ *Syria Unmasked*, s. 97.

⁴⁵ Chailand, *The Kurdish Tragedy*, s. 87.

⁴⁶ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 478.

⁴⁷ Chailand, *The Kurdish Tragedy*, s. 87.

⁴⁸ *Syria Unmasked*, s. 96.

⁴⁹ Chailand, *The Kurdish Tragedy*, s. 87.

⁵⁰ Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

Suriye ve PKK

Esad, 1970'li yılların sonlarından başlayarak 1998'e kadar PKK (Partiya Karkeren Kürdistan – Kürdistan İşçi Partisi)'ya mali ve lojistik destek vererek terör örgütünü, Türkiye ile aralarındaki sorunlarda bir koz olarak kullanmıştır.

PKK, 1970'li yılların ortalarında Abdullah Öcalan liderliğinde örgütlenmeye başlamış ve Kasım 1978'de kuruluşunu ilan etmiştir.⁵¹ Örgütün amacı, Marksist-Leninist bir ideolojiyle Güneydoğu Anadolu'da 'gerilla savaşı' yürüterek Kürtler için bağımsız bir devlet kurmaktır. Öcalan, 1970li yılların sonunda Türkiye'deki karmaşa ve darbe söylentileri nedeniyle ekibiyle birlikte 1979 yazında Suriye'ye geçmiştir.⁵²

PKK'nın bu ülkede örgütlenmesine Suriye açısından bakacak olursak bunun Şam için istisnai bir uygulama olmadığı görülür. Suriye'nin destek verdiği tek örgüt PKK'dır. Şam yönetimi, İsrail'e karşı koz olarak da 1960'lı yıllardan itibaren Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün özellikle uzlaşma yanlısı olmayan, sol görüşlü gruplarını desteklemiştir. Suriye, bugün de Hizbullah, Hamas ve bazı Filistinli gruplara destek vermektedir.

Esad'ın PKK'yı desteklemekteki asıl amacı, iki ülke arasında Fırat Nehri'nden kaynaklanan su sorunuuydu. Türkiye, Fırat Nehri'nin kendi topraklarından doğan bir nehir olduğunu ve bu nedenle nehrin sularının kullanım hakkının tamamen kendi egemenliğinde olduğunu savunmaktaydı. Suriye ise Fırat'ın Suriye ve Irak'tan da geçtiği için nehrin uluslararası bir su kaynağı olduğunu ve su paylaşımının üçlü bir anlaşmayla netlik kazanmasını istiyordu.⁵³ Buna ek olarak Türkiye, 1960'lı yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adıyla çalışmalarını başlattığı ve Fırat ile Dicle nehirleri üzerine sulama ve elektrik üretimi amaçlı barajlar kurulmasını öngören büyük bir proje başlattı. Bu gelişmeler, Suriye'nin su konusundaki kaygılarını artırdı ve PKK'ya verilen destekte önemli rol oynadı.⁵⁴ Şam'ın PKK'ya desteğinin ikinci nedeni ise Suriye'nin Hatay'ı kendi toprağı olarak görmesi ve bunun sonucu olarak 1939 yılında Hatay'ın referandum sonucu Türkiye'ye katılmasını kabullenmemesiydi.⁵⁵ Üçüncü bir neden ise Türkiye-İsrail arasındaki yakın ilişkiler ve iki ülkenin yaptığı güvenlik ve işbirliği anlaşmalarıdır. İsrail'i tanımayan ve bu ülkeyle hala savaş halinde olan Suriye, Türkiye'nin bu ittifakına tepki olarak da PKK'yı özellikle 1990'larda bu doğrultuda kullanmıştır.⁵⁶

Suriye, PKK'yı FKÖ gruplarının faaliyet gösterdiği Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ne yerleştirmiş ve PKK'nın burada bir eğitim kampı açmasını sağlamıştır.⁵⁷ Şam, PKK'ya yal-

⁵¹ Atilla Şehirli, *Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri* (İstanbul: Burak Yayınları, 2000), s. 266-70.

⁵² Abdullah Öcalan, *Sorunlarımızı Kavrayalım Çözüm Gücü Olalım* (Şam, 1994), aktaran Özcan, *PKK: Tarihi, İdeolojisi...* s. 243.

⁵³ David Kushner, 'Turkish-Syrian Relations: An Update', *Modern Syria: From Ottoman Rule to Pivotal Role in The Middle East*, M. Maoz ve d. (der.) içinde (Brighton ve Portland: Sussex Academic Press, 1999), s. 233-4.

⁵⁴ Robert Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, İngilizce'den çeviren Süleyman Elik (Ankara: Orient, 2005), s. XV.

⁵⁵ Aslında Esad'ın, Hatay meselesini hatırlatmak için kullandığı tek terör örgütü PKK olmamıştır. Suriye istihbaratı, Esad'ın talimatıyla 1989 yılında 'İskenderun Kurtuluş Örgütü'nü kurmuş ve Hatay'da eylemler düzenlemek için Türk vatandaşı olan 1.500-2.000 kadar Nusayri'yi eğitmiştir. Ancak Türk güvenlik ve istihbarat birimleri, örgütü yakın takibe almıştır. 1990'ların başında örgüte karşı düzenlenen etkili operasyonlar sonucu örgüt ciddi darbe almış ve Türkiye'ye bir tehdit oluşturamamıştır. Emre Özkan ve Murat Soğangöz, 'Syria and Turkey: Warming Relations', *Journal of Turkish Weekly*, 13 Mart 2006, <http://www.turkishweekly.net/news.php?id=27721>, erişim: 24 Temmuz 2006.

⁵⁶ Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu...*, Cilt 2, s. 281-2.

⁵⁷ Erdem Erciyes, *Ortadoğu Denklemi Türkiye-Suriye İlişkileri* (İstanbul: IQ Yayıncılık, 2004), s. 104.

nızca kamp temin etmekle kalmamış, bir örgütün ihtiyacı olabilecek aşağı yukarı her konuda yardım sağlamıştır. Bunlar arasında PKK militanlarını barındırma, örgüte para, silah, cephane yardımı ve örgüt üyelerine kimlik ve pasaport temini de yer almaktadır.⁵⁸ PKK, örgüte militan ve üye sağlamak için Suriyeli Kürtleri de örgüte kaydetmiştir. Hatta Şam yönetimi, PKK'ya katılan Kürtleri askerlik hizmetinden muaf tutmuştur.⁵⁹

Şam'ın PKK'ya desteğinin farkında olan Türkiye, 1987 yılında Suriye'yle bir protokol imzalamıştır. Protokol ile Suriye, PKK'nın kendi sınırları içinde faaliyet göstermesine izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir. Ancak örgüt, Bekaa'daki kampı kullanmaya ve Suriye toprakları üzerinden Türkiye'ye geçmeye devam etmiştir.⁶⁰ 1991'deki Körfez Savaşı'nın ardından ise Suriye, İran ve Türkiye, hem sınır güvenliğini sağlamak hem de Kuzey Irak'taki fiili Kürt devletinin kendi Kürtlerini etkilemesinden kaygı duydukları için danışma toplantıları düzenlemeye başlamışlardır. Toplantılar sonunda Suriye ile Türkiye, PKK'nın varlığını ortadan kaldırmak için anlaşma imzalamışlar ve Şam, anlaşma çerçevesinde PKK'nın Bekaa'daki kampını tasfiye etmiştir.⁶¹ Ancak Suriye, PKK'ya desteğini 1990'larda da sürdürmüştür. Bunun en açık kanıtı, 1995'ten sonra Hatay'da PKK faaliyetlerinin gözle görülür bir şekilde artması⁶² ve örgüt lideri Öcalan'ın Suriye'de barınmaya devam etmesidir. Türkiye'de hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Suriye'nin bu desteğinden artık o kadar fazla rahatsız olmuşlardır ki, 1998 yılında hükümetteki ve ordudaki üst düzey yetkililer, sık sık Suriye'yi suçlayıcı ve uyarıcı açıklamalar yapmışlardır. Örneğin dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş, Suriye sınırındaki Hatay ilinde yaptığı bir konuşmada

"... Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo [Abdullah Öcalan] denen eşkiyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı"⁶³ diyerek Türkiye'nin askeri seçeneği de göz önünde bulundurduğunu ima etmiştir. Benzer bir şekilde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı açılış konuşmasında 'Suriye'ye karşı mukabelede bulunma' hakkının saklı tutulduğunu açıkça ifade etmiştir.⁶⁴ Bu gelişmeler ardından taraflar, İran ve Mısır'ın arabuluculuğuyla 1998'in Ekim ayında Adana'da bir araya gelerek Adana Protokolü'nü imzalamışlardır.⁶⁵ Anlaşma sonrasında Suriye, Öcalan'ı sınır dışı etmiş ve böylece ülkedeki PKK varlığı tamamen sona ermiştir.

Esad'ın, Suriye'nin devlet ideolojisi gereği, ülkedeki Kürtlerin kültürel ve siyasal faaliyetlerini yasaklamasına karşın bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı hedefleyen PKK'ya desteği bir çelişki gibi gözükebilir. Ancak Esad'ın desteğini alan örgütün Suriye'deki Kürtlere vaatlerde bulunması örgütün ülkedeki varlığını tehlikeye düşürebilirdi. Ayrıca

⁵⁸ Sabahattin Elibol ve Zekai Ankan, *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını* (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1994), s. 74.

⁵⁹ Özcan, *PKK: Tarihi, İdeolojisi...* s. 251.

⁶⁰ Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri* (Ankara: ATO Yayınları, 2005), s. 393-4.

⁶¹ Kushner, 'Turkish-Syrian Relations: An Update', s. 236-7.

⁶² Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve...*, s. 1.

⁶³ 'Suriye'ye Sabrımız Kalmadı', *Hürriyet*, 17 Eylül 1998, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/hur/turk/98/09/17/gundem/10gun.htm>, erişim: 24 Temmuz 2006.

⁶⁴ 'Sabrımız Taşıyor', *Hürriyet*, 2 Ekim 1998, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/hur/turk/98/10/02/gundem/02gun.htm>, erişim: 24 Temmuz 2006.

⁶⁵ Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve...*, s. 10.

PKK'nın asıl eylem alanı Türkiye'ydi. Bu nedenle PKK, Suriye'de Kürt milliyetçisi bir propaganda faaliyeti yürütmemiştir. Ayrıca Suriye, örgütte kilit noktalara kendi istihbaratının yetiştirdiği Kürt ve Ermenileri yerleştirerek PKK'yı içeriden de kontrol etmiştir.⁶⁶ Buna ek olarak Esad, Suriye'deki Kürtlerin PKK'ya üye olmasını teşvik etmiş, veya en azından buna göz yummuş, ve bu sayede zaten yasak ve bölünmüş olan Suriye'deki Kürt siyasi faaliyetlerini iyice zayıflatmıştır.⁶⁷ Özellikle 1962 yılında vatandaşlıktan çıkarılan Kürtlerin çok büyük bir bölümü, örgütün faaliyetlerinde yer almıştır.⁶⁸ Bu vatansız Kürtlerin statülerinin belirsiz olması nedeniyle Suriye'deki diğer Kürtlere oranla radikalleşmeye daha eğilimli olduğu düşünülmüşse, PKK'nın Esad'ın ne kadar çok işine yaradığı daha açık bir şekilde görülebilir.

PKK'nın Suriye'deki Kürtler arasında siyasi bir hareketlenme yaratamamasına dair Batılı kaynaklar da çeşitli iddialar öne sürmüşlerdir. McDowall'a göre Suriye'deki Kürtler ilk yıllarda örgüte büyük destek vermekteydi ve PKK, bu sayede Suriye'deki Kürtleri örgüte kolaylıkla kaydediyordu. Bu desteğin nedeni, PKK'nın bağımsız bir Kürdistan'ı savunması, Suriye'deki Kürtler arasında işsizlik oranının yüksek olması ve Kürt milliyetçi hareketinin bölgede hız kazanmasıydı. Ancak örgüt, 1990'larda Suriye'deki Kürtlerin desteğini kaybetmişti çünkü bölgedeki Kürtlerden zorla para ve erzak topluyordu. Ayrıca örgüt lideri Abdullah Öcalan, Esad'la ters düşmemek için Suriye'deki Kürtlerin hepsinin Türkiye'den iltica ettiğini ve oraya dönmeleri gerektiğini savunmuş, bu açıklama da Kürtlerin desteğinin azalmasında rol oynamıştı.⁶⁹ Olson'a göre ise Şam'ın PKK desteği kendisi için çok sorun yaratmıyordu çünkü kendi Kürt meselesi, Türkiye'deki kadar büyük değildi. Ancak 1990'ların sonunda bu durum tersine döndü ve Suriye'deki PKK varlığı, ülkedeki Kürt halkın milliyetçi duygularının artmasına yol açtı.⁷⁰ 1990'ların sonlarına doğru Suriye'deki Kürtlerin, milliyetçi olmasalar bile, kültürel hakları konusunda daha talepkar olduğu söylenebilir. Fakat bunun asıl nedeninin PKK'nın Suriye'deki faaliyetleri olduğunu söylemek güçtür. Eğer PKK gerçekten de 1990'ların sonlarına doğru Suriye'deki Kürtlerin milliyetçi duygularının kabarmasına yol açmış olsaydı, Suriye, örgütü kendi topraklarından 1998 sonlarında ve Türkiye'nin ciddi baskısı sonucu değil; çok daha önce ve kendi isteğiyle çıkarırdı. Suriye'deki Kürtlerin dağınık bir coğrafyada yaşadığı ve o dönemki nüfuslarının da 1 milyon üzerinde olduğu düşünülürse, milliyetçi duyguların bir-iki sene içinde yoğunlaşması beklenemez. PKK'nın Suriye'deki varlığının kısmi bir etkisi olsa da ülkedeki Kürtlerin kültürel haklar konusunda daha talepkar olmalarının asıl nedeni, 1991 yılından itibaren Kuzey Irak'ta var olan fiili Kürt devletinin bölgedeki diğer Kürtlere örnek teşkil etmesidir. Bununla bağlantılı ikinci bir neden ise 1990'larda Esad ve Saddam yönetimleri arasındaki yakınlaşma ve bunun sonucu olarak Esad'ın Kuzey Irak'taki Kürtlerden desteğini çekmesidir. Daha önce Şam'ın desteğini kaybetmemek için Suriye Kürtleriyle muhatap olmayan Barzani ve Talabani, Esad'ın politikasını değiştirmesiyle birlikte Suriye'deki Kürtlerle ilişkilerini geliştirmeye ve onları, açık bir şekilde olmasa da, desteklemeye başlamıştır.⁷¹

⁶⁶ Erciyas, *Ortadoğu Denkleminde...*, s. 105.

⁶⁷ Yavuz, *Geçmişten Geleceğe...*, s. 387.

⁶⁸ Özcan, *PKK: Tarihi, İdeolojisi...*, s. 251.

⁶⁹ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 479-80.

⁷⁰ Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve...*, s. XV.

⁷¹ Oytun Orhan, 'Suriye Kürtleri ve Türkiye', *Stratejik Analiz*, Sayı 73 (Mayıs 2006), s. 79.

BEŞAR ESAD DÖNEMİ'NDE KÜRTLER: 2000'DEN GÜNÜMÜZE

2000 yılının Haziran ayında Hafız Esad'ın hayatını kaybetmesi üzerine yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir. Beşar, reform yanlısı olduğunu henüz babası ölmeden önce belli etmeye başlamıştır. Devlet kontrolündeki Suriye Bilgisayar Derneği başkanı olarak internetin ülkeye girmesini sağlamış ve devlet başkanlığı yemin töreni sırasında da açıklık ve şeffaflık sözü vermiştir.⁷² Beşar, iktidarının ilk yılında gerçekten de oldukça reform yanlısı ve açık bir siyaset izlemiştir. 'Şam Baharı' olarak adlandırılan bu dönemde gözle görülür bir siyasi serbestlik dönemi ortaya çıkmıştır. Evlerde, kahvehanelerde veya başka toplantı yerlerinde aydınlar rahatlıkla toplanıp her türlü konu üzerine tartışmalar düzenlemişler, tartışma forumları kurmuşlar ve hiçbir baskıyla karşılaşmamışlardır. Ancak bu özgürlük dönemi kısa sürmüştür, 2002 yılı ortalarında bu toplantılar yasaklanmış ve daha sonra bu organizasyonlara katılanlar tutuklanmaya başlamıştır.⁷³

Bu eskiye dönüş, birkaç nedene bağlanabilir. Beşar Esad, iktidara geldiğinde reform yanlısı olduğuna dair sinyaller vermişti. Halk da bu beklenti içindeydi ve böylece 'Şam Baharı' olarak adlandırılan dönem kendiliğinden gelişti. Ancak Beşar Esad, hızlı ve kontrolünün dışında bir değişimin ülkenin istikrarını bozabileceğinden ve kendi azınlık iktidarını yerinden edeceğinden tedirgin olmuş olabilir. Bu nedenle de, hâlâ reform yanlısı olmasına karşın bu reformun kendi kontrolünde ve çok yavaş bir şekilde gerçekleştirileceğine hükmetmiş olabilir. İkinci bir neden ise Hafız Esad döneminden kalan bürokratik ve siyasi elitin etkili olmasıdır.⁷⁴ Bu çekirdek grubun, hızlı bir reform sonucu kontrollerini ve nüfuzlarını kaybetme korkusuyla Beşar'ın girişimlerini yavaşlatmış ve engellemiş olduğu düşünülebilir. Suriye'deki bazı aydınlar ise 'Şam Baharı'nın kasıtlı bir politik manevra olduğunu, asıl amacın ülkedeki muhalifleri tespit etmek ve daha sonra onları etkisizleştirmek olduğunu savunmuşlardır.⁷⁵ Ancak, 'Muhaberat' adıyla bilinen Suriye istihbaratının zaten her şeyden haberi olduğu ve tüm muhalifleri çok yakından takip ettiği düşünüldürse, Esad'ın böyle bir 'oyun' oynamaya pek ihtiyacı yoktur.

İçeride bu gelişmeler yaşanırken, dünyadaki tüm ülkeler gibi Suriye'yi de çok yakından ilgilendiren büyük bir olay gerçekleşmiştir: 11 Eylül Saldırıları. 2001 yılında gerçekleşen bu sarsıcı olay sonrasında ABD, Büyük Ortadoğu adını verdiği ve Fas'tan Afganistan'a kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada yer alan anti-demokratik olarak tanımladığı rejimleri tehdit etmeye başlamıştır. Nisan 2002'de Afganistan'da koalisyon güçlerinin Taliban rejimini devirmesinin ardından sıra Irak'a gelmiş ve 24 yıllık Saddam Hüseyin rejimi Mart 2003'te yıkılmıştır. Bu olaylar sonrasında ABD yönetimi, uluslararası desteği de arkasına almaya çalışarak Suriye ve İran'ı tehdit edici ve suçlayıcı ifadeler kullanmaya başlamış ve bu iki ülke üzerindeki baskıyı artırmıştır. ABD, Suriye'yi Lübnan'ın egemenliğine saygı duymamakla, Hamas ve Hizbullah'a destek vermekle ve Suriye sınırından Irak'a sızan militanlara engel olmamakla suçlamakta⁷⁶ ve

⁷² Ayşe Karabat, 'Portre: Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad', *Radikal*, 31.10.2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168562>, erişim: 23.06.2006.

⁷³ Farid N. Ghadry, 'Syrian Reform: What Lies Beneath', *Middle East Quarterly*, Cilt 12, Sayı1 (Kış 2005), <http://www.meforum.org/article/683>, erişim: 5 Mayıs 2006.

⁷⁴ Mete Çubukçu, 'Yürüyen Kaplumbağa: Suriye', NTV-MSNBC, 5 Ekim 2005, <http://www.ntvmsnbc.com/news/343887.asp>, erişim: 23 Haziran 2006.

⁷⁵ Ghadry, 'What Lies Beneath'.

⁷⁶ Beyaz Saray, 'Fact Sheet: Implementing The Syria Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act of 2003', 11 Mayıs 2004, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/05/20040511-7.html>, erişim: 28 Haziran 2006.

bu şekilde baskıyı artırmaya çalışmaktadır. Lübnan Eski Başbakanı Refik Hariri'nin Şubat 2005'te öldürülmesinden sonra bu baskılar iyice artmıştır. En sonunda Suriye, aynı yılın Nisan ayında Lübnan'daki 29 yıllık askeri varlığına son vermek zorunda kalmıştır.

Suriye'deki Kürtlerin altı yıllık Beşar Esad dönemindeki durumları ve örgütlenmeleri de bu bölgesel ve içsel gelişmelere bağlı olarak dalgalanmalar göstermiştir.

'Şam Baharı' dönemi boyunca ülkedeki görece rahat siyasi ortamdan Kürtler de yararlanmışlardır. Kürt partiler, toplantılar düzenlerken bir baskıyla karşılaşmamışlardır. Kürtçe kitap ve kasetler açıkça satılmaya başlanmış ve açılan Kürtçe dil kurslarına herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Hatta başkanlığının ilk senesinde oğul Esad, Kürtlere karşı önemli bir açılım yapmış ve iki üst düzey Baas yetkilisini 2001'in Ağustos ayında yasadışı altı Kürt partisinin oluşturduğu Kürt Demokratik İttifakı'yla görüşmeye göndermiştir.⁷⁷ Esad bununla da kalmamış, Eylül 2002'de kendisi Haseke vilayetini ziyaret etmiştir.

Kürtlerin lehine gibi gözükten tüm bu olumlu gelişmelere rağmen ABD'nin, 11 Eylül saldırılarından sonra otoriter yönetimleri olan Suriye, Irak ve İran'ı tehdit etmesi, Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesi ve ülke içinde de, yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü, görece rahatlık döneminin sona ermesiyle eski kısıtlamalar ve baskılar geri dönmüştür.

2004 Kamışlı Olayları ve Sonrası

Mart 2004'te Suriye'deki Kürtler, belki de Suriye'deki varlıkları boyunca en büyük ve en çok ses getiren eylemleri gerçekleştirmişlerdir. 12 Mart 2004'te, Suriye'nin kuzeydoğusunda, Türkiye sınırına bitişik Kamışlı şehrinde bir Arap takımıyla bir Kürt takımı arasındaki futbol maçında atılan siyasi sloganlar nedeniyle çatışmalar çıkmıştır. Çatışmaların nasıl başladığına ve kimin tarafından başlatıldığına dair çeşitli iddialar vardır. Bazı kaynaklar, ilk olarak maçtaki Arap taraftarların Saddam posterini açtığını, bunun üzerine Kürt taraftarların da Mesut Barzani yanlısı sloganlar attığını belirtmektedir.⁷⁸ Başka bir iddiaya göre ise futbol maçı hiç başlamamış; maçtan önce stadyumdaki Kürtler, Talabani ve Bush yanlısı sloganlar atarak Araplara saldırmış ve olaylar bu şekilde büyümüştür.⁷⁹ Stadyumdaki kargaşa kısa sürede dışarıya taşmıştır. Kürtler, Kamışlı'daki Araplarla ve güvenlik güçleriyle çatışmaya başlamış, 'özgür Kürdistan', 'işgal bitene kadar ayaklanma' gibi Suriye'de o ana kadar hiç dile getirilmemiş ayrılıkçı sloganlar atmışlardır.⁸⁰ Ayaklanmanın büyümesi üzerine Suriye hükümeti, şehre takviye birlik göndermek zorunda kalmıştır. Güvenlik güçleri, çatışmalar sırasında Kürtlere sert bir şekilde müdahale etmiş ve hatta bazı görgü tanıklarına göre msket bombası kullanmıştır.⁸¹ Olaylar sırasında ölenlerin bir gün sonraki cenaze töreninde de yine kargaşa çıkmıştır. Cenaze töreni sırasında tabutlara Kürt bayrağı sarılmış, Barzani yan-

⁷⁷ Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

⁷⁸ Örneğin bkz. Gambill, , *a.g.e.* ve 'Suriye'de Kürt İsyanı: En Az 66 Ölü Var', *Zaman*, 14 Mart 2004, <http://www.zaman.com.tr/?hn=26152&bl=dishaberler&trh=20040314>, erişim: 21 Temmuz 2006.

⁷⁹ Sami Moubayed, 'US Designs on Syria's Kurds', *Asia Times Online*, 9 Nisan 2005, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/GD09Ak01.html, erişim: 26 Nisan 2006.

⁸⁰ İbrahim Hamidi, 'Syria's Stability May Well Be in Kurdish Hands', *The Daily Star*, 7 Mart 2005, http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&categ_id=5&article_id=14849, erişim: 6 Mayıs 2006.

⁸¹ 'İsyanda Msket Bombası İddiası', *Zaman*, 16 Mart 2004, <http://www.zaman.com.tr/?hn=26724&bl=dishaberler&trh=20040316>, erişim: 21 Temmuz 2006.

lısı sloganlar atılıp Esad'ın resimleri yakılmıştır. Bunun üzerine güvenlik güçleri, törene katılanlara müdahale etmiştir.⁸² Olaylar, çok kısa bir sürede Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Ras el-Ayn, Haseke, Amude, Afrin ve Halep şehirlerine de yayılmıştır. Afrin'de Kürtlerin düzenlediği bir miting sırasında güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 7 kişi ölmüş; Haseke'de ise Araplar, Kürtlere ait işyeri ve dükkânları yağmalamış, Kürtler de Araplara ait araç ve işyerlerine zarar vermişlerdir.⁸³ Amude şehrinde ayaklanan Kürtler ise bir karakolu taşlamışlardır. Diğer şehirlerdeki olaylarda da yine Kürtler, devlet binalarına ve özel mülkiyete saldırmışlar, bazı araç ve binaları ateşe vermişlerdir.⁸⁴

Suriye'deki bu olaylar, Türkiye, İran ve Irak'ta da kaygı ile izlenmiştir. Olayların başlamasının hemen ardından Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Başkanı Mesut Barzani, Suriye'yi Kürtlere baskı yapmakla suçlamış ve sorunun diyalog yoluyla çözülmesini talep etmiştir. Barzani ayrıca Suriye'deki Kürtleri, Kuzey Irak'a mülteci olarak kabul edebileceğini de açıklamıştır.⁸⁵ İran'da ise, Kamışlı olaylarıyla birlikte Irak'ta Kürt özerk bölgesinin kurulmasına imkan veren geçici anayasanın onaylanması sonucu İran'daki Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Türkiye ve Irak sınırına yakın şehirlerde gösteriler düzenlenmiştir. İran güvenlik kuvvetleri, olaylara müdahale etmiş, kalabalık ile polis arasında çatışmalar yaşanmıştır. Olaylar sonrasında ise bu şehirlerde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.⁸⁶ Türkiye ise olayları dikkatle takip etmiş ve sınır-daki güvenlik önlemlerini artırmıştır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, olayların Türkiye'ye sıçraması için hiçbir neden olmadığını çünkü Türkiye'de bir Türk-Kürt çatışmasından söz edilemeyeceğini belirtmiştir.⁸⁷

Suriye güvenlik güçleri, bu eylemlere çok sert müdahale etmiştir. Haseke vilayetindeki Irak ve Türkiye sınırları kapatılmış ve Kamışlı şehrine giriş-çıkışlar yasaklanmıştır. Olayların çıktığı şehirlere ordudan takviye birlik gönderilmiş ve bu şehirlerde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Büyük çoğunluğu Kürt olan yaklaşık 2000 kişi tutuklanmıştır.⁸⁸ Birkaç ay sonra hükümet, yasadışı faaliyet gösteren tüm Kürt partilerine birer yazı göndererek, lisansları olmadığı için bu partilerin faaliyetlerinin yasak olduğunu belirtmiştir.⁸⁹

Olaylar sürerken Esad hükümetinin üst düzey yetkilileri, ilk defa yasadışı Kürt partilerinin tümünü birden muhatap alarak bu partileri çağırması ve Şam'da gizli bir toplantı düzenlemişlerdir. O dönemde çıkan haberlere bakıldığında devlet yetkililerinin, olayların durdurulması için Kürt partilerle pazarlık yaptığı anlaşılmaktadır. Kürt partiler, görüşmelerde bölgedeki askerlerin çekilmesini, tüm tutukluların serbest bırakıl-

⁸² 'Çatışma, Yağma, Cenaze', *Milliyet*, 16 Mart 2006, <http://www.milliyet.com/2004/03/16/guncel/gun02.html>, erişim: 31 Temmuz 2006.

⁸³ 'Suriye'deki İsyan Ateşi Halepçe Törenlerine de Sıradı: 7 Ölü', *Zaman*, 17 Mart 2004, <http://www.zaman.com.tr/?bl=dishaberler&trh=20040317&hn=27117>, erişim: 21 Temmuz 2006.

⁸⁴ 'One Year After the March 2004 Events'.

⁸⁵ 'Çatışmalar Yayılıyor, Ordu Sertleşiyor: Suriye'de Ölü Sayısı 70'i Geçti', *Milliyet*, 15 Mart 2004, <http://www.milliyet.com/2004/03/15/siyaset/siy02.html>, erişim: 31 Temmuz 2006

⁸⁶ 'Çatışma, Yağma, Cenaze'.

⁸⁷ 'Bakan Gül'den İtidal Çağrısı', *Zaman*, 17 Mart 2004, <http://www.zaman.com.tr/?bl=dishaberler&trh=20040317&hn=27119>, erişim: 31 Temmuz 2004.

⁸⁸ Hamidi, 'Syria's Stability...'

⁸⁹ 'Kurdish Parties in Syria Defy Banning Decision', *Arabic News*, 16 Haziran 2006, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040616/2004061610.html>, erişim: 3 Mayıs 2006. Ancak bu partiler hala faaliyetlerini sürdürmektedirler ve dolayısıyla gönderilen yazının bir gözdağı niteliğinde olduğu söylenebilir.

masını ve Kürt kimliğinin tanınmasını talep etmişlerdir. Hükümet yetkilileri ise son tek hariç tüm talepleri kabul etmişlerdir. Bunlara karşılık devlet yetkilileri ise Kürt partilerden gerginliği azaltıcı rol oynamalarını istemişlerdir.⁹⁰ Bunun üzerine Kürt partiler, olayların yaşandığı yerde halka sükunet çağrısı yaparak aşırılıkların bir an önce durdurulması çağrısında bulunmuşlardır. Kamışlı'da başlayıp Kürtlerin yaşadığı diğer şehirlere de kısa bir süre içinde yayılan bu olaylar, yedi-sekiz gün sonra Suriye güvenlik güçlerinin de aldığı sert önlemlerle sona ermiştir.

Bu olaylar sonunda hayatını kaybeden insanların sayısı ile ilgili verilen bilgiler ise çelişkilidir. Suriye resmi kaynaklarına göre olayların yedinci günü itibariyle ölü sayısı 25'ti.⁹¹ Ancak Kürt kaynaklar, olayların yaşandığı sıralarda verdikleri haberlerde üç günde 94 kişinin öldüğünü yazmışlardır.⁹² Öte yandan Batılı kaynakların ve olayın üzerinden uzun süre geçmesinin ardından yayınlanan raporların çoğunda ölü sayısının 40 civarında olduğu belirtilmiştir.⁹³

Bazı insan hakları örgütleri ise Suriye Devleti'nin olaylar sırasında ve sonrasında yeterince hassas davranmadığını iddia etmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü'nün olaylardan bir yıl sonra hazırladığı raporda, olaylarla ilgili hiçbir soruşturma açılmadığı belirtilmekte ve Kamışlı'da olayların çıktığı el-Beledi Stadyumu'nda güvenlik önlemlerinin yetersiz olduğu ve olaylara müdahale eden güvenlik güçlerinin, orantısız güç kullandığı iddia edilmektedir.⁹⁴ Suriyeli bir siyaset bilimci olan Sami Mubayid ise polisin düzeni sağlamak için görevini yerine getirdiğini, güvenlik güçlerinin müdahalesinin 'katliam' olarak tanımlanamayacağını ifade etmiştir.⁹⁵

Bazı kaynaklar ise Suriye Devleti'nin böyle bir Kürt eylemine uzun süredir hazırlandığı haberlerine ve iddialarına yer vermişlerdir. Örneğin yerel kaynakların verdiği bilgiye göre 12 Mart'taki maça gelen Arap taraftarlar, stadyuma silahlarıyla gelmişler ancak güvenlik güçlerinin hiçbir engellemesiyle karşılaşmamışlardır.⁹⁶ Bir Kürt kaynağa göre ise devletin üst düzey yetkilileri, aylardır böyle bir olayın çıkması ihtimaline karşı hazırlıklar yapmaktaydı ve bu amaçla Cezire bölgesindeki Araplara silah dağıtılıyordu.⁹⁷ Olayların başlamasından beş gün sonra PKK yanlısı Demokratik Birlik Partisi yetkililerinden Abdüsselam Rahman'ın yaptığı açıklamalara göre ise devlet, saldırıları organize etmiş; Suriye Ordusu, olayların yaşandığı bölgeye Baas üyesi ve Arap milliyetçisi Arapları getirterek Kürtlere yapılan saldırılarda belirleyici olmuştur.⁹⁸

Olayların yaşandığı dönem ise özellikle Suriye Devleti tarafından dış destek şüphelerini artırmıştır. Örneğin ABD Kongresi, Suriye'yi daha da sıkıştırmak için 2003 yılı

⁹⁰ 'Suriye'de Abluka Sürüyor', *Özgür Politika*, 18 Mart 2004, <http://www.ozgurpolitika.org/2004/03/18/hab31.html>, erişim: 1 Ağustos 2006 ve 'Kürtler Hem İsyanda Hem Pazarlıkta', *Radikal*, 18 Mart 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=109993>, erişim: 31 Temmuz 2006.

⁹¹ 'Suriye'nin Başlı Dumanlı', *Radikal*, 19 Mart 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=110123>, erişim: 31 Temmuz 2006.

⁹² 'From Massacre in Madrid to Carnage in Qamishli: Fact and Fiction', *Kurdish Media*, 15 Mart 2004, <http://www.kurdmedia.com/articles.asp?id=9518>, erişim: 1 Ağustos 2006.

⁹³ 'One Year After the March 2004 Events' ve Lowe, *A People Discovered*, s. 5.

⁹⁴ 'One Year After the March 2004 Events'.

⁹⁵ Moubayed, 'US Designs'.

⁹⁶ 'Suriye'de Arap-Kürt Çatışması: 52 Ölü', *Hürriyet*, 13 Mart 2004, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/03/13/hurriyetim.asp>, erişim: 31 Temmuz 2006.

⁹⁷ Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

⁹⁸ 'Suriye'de Abluka Sürüyor'.

başlarında 'Suriye Sorumluluk ve Lübnan Egemenliğini Yeniden Sağlama Yasası'nı hazırlamış ve aynı yılın sonlarında yasa, hem ABD Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da kabul edilmiştir. Bu yasayla ABD Başkanı George W. Bush, ABD ürünlerinin Suriye'ye ihracının yasaklanması, ABD şirketlerinin Suriye'de yatırım yapmalarının engellenmesi, Suriye'yle diplomatik ilişkilerin azaltılması gibi Şam yönetimine birçok ekonomik ve diplomatik yaptırım uygulama yetkisine sahip olmuştur.⁹⁹ ABD Başkanı Bush'un daha önce de Suriye'yi 'şer eksenli' içinde tanımlaması, Suriyeli yöneticiler ve ülkedeki Araplar arasında olaylarda ABD desteği olduğu inancına yol açmıştır.

Kuzey Irak'taki Kürt siyasi gruplar da Şam'ın 'dış destek' şüphelerini yönlendirdiği ikinci odak olmuştur. 2003 Irak Savaşı'ndan sonra Kuzey'deki Kürtlerin federal bir yapıya kavuşmaları ve Kamışlı Olayları'ndan dört gün önce, 8 Mart'ta, Kürtlerin federal yapısını da onaylayan Irak Geçici Anayasası'nın kabul edilmesi, Suriye'deki Kürtleri tetikleyen etkenler olmuştur. Bu psikolojik etkinin yanı sıra Barzani ve Talabani'nin de Suriye'deki Kürtlere destek verdiği söylenebilir. Gambill'e göre, Kuzey'de bir Kürt oluşumuna karşı çıkan Esad, bu siyaseti nedeniyle Barzani ve Talabani'nin tepkisini çekmiştir. Bu iki Kürt lider ise karşılık olarak Suriye'den kaçan Kürt siyasetçilerin Kuzey Irak'ta faaliyetlerine devam etmesine izin vermiş ve Suriye'deki Kürt siyasi hareketinin örgütlenmesine destek olmuştur.¹⁰⁰

Ülkedeki ABD ve Kuzey Irak desteği şüphelerine ek olarak, Suriye ve Lübnanlı üst düzey yetkililer, olaylarda İsrail parmağı olduğundan şüphelendiklerini ifade etmişlerdir. Bu şüphenin altında yatan neden ise, hiçbir zaman resmi olarak açıklanmamış olmasına karşın İsrail'in 2003 Irak Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta yürüttüğü gizli faaliyetlerdir. Seymour Hersh'in Haziran 2004'te yazdığı bir makalede Amerikan, İsraili, Türk ve Alman üst düzey kaynaklara dayandırarak verdiği bilgilere göre İsrail, subaylarını ve istihbarat elemanlarını, tarım mühendisi, iş adamı, bilim adamı gibi kimliklerle Kuzey Irak'a gönderiyor ve bu yolla peşmergelere eğitim veriyordu. İsrail, bölgede eğittiği Kürtleri ve kendi elemanlarını, aynı zamanda İran ve Suriye'deki Kürtleri kullanmak ve bu ülkelerde gizli operasyon yapmak için de kullanıyordu. Amerikan ve Türk yetkililer ise bu durumun uzun süredir farkındaydılar ve hatta Türkiye, konuyla ilgili rahatsızlığını da İsraili yetkililere ilettiler.¹⁰¹

Olaylardan sonra Suriye'nin dış destek konusundaki şüpheleri ve Kürt meselesi ile ilgili resmi görüşleri, çeşitli yollarla da dile getirilmiştir. Örneğin Suriye Devlet Televizyonu, gösteri ve taşkınlıklardan, 1962'de Suriye kökenli olmadıkları iddiasıyla vatandaşlıktan çıkarılanları kastederek 'olağandışı koşullar sonucu komşu ülkelerden gelmiş' kişileri sorumlu tutmuş ve bu insanların, 'yabancı güçler tarafından yönlendirildiğini' belirtmiştir. Suriye'deki Kürtleri de "ülkede Kürt sorunu diye bir sorun yoktur ve Kürtler, ülkenin toplumsal bütünlüğünün bir parçasını oluşturan Suriye vatandaşlarıdır" diyerek Suriyeli kimliği içinde tanımlamış ve bir anlamda bu olayların, Suriye'deki Kürtlerin bir hak arayışı veya yönetime sesini duyurma eylemi olmadığını ima etmiştir.¹⁰² Olaylardan yaklaşık üç hafta sonra açıklama yapan Suriye Başbakanı Muham-

⁹⁹ ABD Senatosu, 'Syria Accountability and Lebanese Sovereignty Restoration Act of 2003', www.senate.gov, erişim: 28 Haziran 2006.

¹⁰⁰ Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

¹⁰¹ Seymour Hersh, 'Plan B', *The New Yorker*, 21 Haziran 2004, http://www.newyorker.com/fact/content/articles/040628fa_fact, erişim: 24 Temmuz 2006.

¹⁰² Haberin tam İngilizce metni için bkz. 'Text of Video Report by Syrian TV on 15 March', *Free Arab Forum*, 18 Mart 2004, http://www.freearabforum.blogspot.com/2004_03_01_freearabforum_archive.html, erişim: 18 Temmuz 2006.

med Naci Utri de benzer şekilde ülkede Kürt, Arap gibi grupların bulunmadığını belirterek herkesi Suriye vatandaşları olarak gördüklerini ima etmiş, olayların kaynağını dış müdahaleye bağlayarak "bölge halkı, olaylar sırasında yabancıların çokluğunu fark etmiş" demiştir.¹⁰³ Dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Adam Ereli ise olaylardan birkaç gün sonra yaptığı açıklamada "Biz ayrılığı desteklemiyoruz. Biz, toprak bütünlüğü çerçevesinde insanların haklarını barışçı bir şekilde tatbik etmesini destekliyoruz" diyerek ABD'nin Suriye'de muhalif oluşumları, en azından siyasi olarak, desteklediği mesajını vermiştir.¹⁰⁴

Ancak ABD'nin, Irak işgalinden beri Esad yönetimi üzerindeki baskıyı Kürtlerden çok Şam'ın Lübnan'daki nüfuzu ve Hizbullah'a verdiği destek üzerinde yoğunlaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Buna ek olarak Irak'ta işlerin ABD'nin istediği gibi gitmemesi ve son zamanlarda da İran'ın nükleer programını engellemekle uğraşması, ABD'nin dikkatini Suriye'deki Kürtlerden uzaklaştırmıştır.

Olaylar sırasında güvenlik güçlerinin sert müdahalelerin ardından Şam hükümeti biraz yumuşamış ve olaylarda tutuklanan Kürtleri serbest bırakmaya başlamıştır. Son olarak Mart 2005'te Beşar Esad'ın çıkardığı bir af sayesinde geriye kalan 312 tutuklu da serbest bırakılmıştır.¹⁰⁵ Bu af, olayların Suriye'deki 'Suriye vatandaşlarının' bir ihaneti olmadığını, tam tersine dış güçlerin bir provokasyonu olduğunu iddia etmiş olan Şam yönetiminin Kürtlere bir jesti olarak değerlendirilebilir. Kuzey Irak'ta Kürtler lehine olan gelişmeler, Eylül 2004'te BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararlarla Suriye'nin Lübnan'dan çıkmasını talep etmesi, Şubat 2005'te Suriye karşıtı Lübnan Eski Başbakanı Hariri'nin öldürülmesi ve bunun sonucu olarak Batılı ülkelerin Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesi konusunda baskısının artması, ülke içinde Esad karşıtlarının ve reform yanlılarının cesaretlenmesine yol açmıştır. Esad'ın, çıkardığı afı aslında Kürtleri kendi yanına çekmek ve böylece ülke içindeki muhalefeti biraz olsun kırmak niyetini taşıdığı söylenebilir.

Kürtlere gösterilen bu 'esneklik'e rağmen çizgiyi aşanlar, yani Suriye'nin devlet ideolojisinin sınırlarını zorlayanlar, ise devletin uyarılarına veya sert müdahalelerine maruz kalmışlardır. Örneğin, Kamışlı olaylarından önce son derece rejim yanlısı bir din adamı olan Kürt kökenli Şeyh Muhammed Maşuk Haznevi, Kamışlı'daki olaylardan sonra rejimden uzaklaşmış ve Kürtlere kültürel hak verilmesi konusunda çeşitli açıklamalar yaparak hükümetin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Yönetimin, Haznevi'nin açıklamalarından rahatsız olduğunu kendisine iletmesine rağmen Haznevi, duruşunu değiştirmemiş ve bu nedenle Kürtler arasında önemli bir kişilik olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁰⁶ Ancak Haznevi, Mayıs 2005'te ortadan kaybolmuştur ve yaklaşık üç hafta sonra, Haziran ayı başında Kamışlı'nın yaklaşık 270 km. güneyindeki Deyr ez-Zor şehrinde ölü bulunmuştur. Suriye hükümeti, Haznevi'nin bir suç çetesi tarafından öldürüldüğünü açıklamasına rağmen Kürtler, bunun bir infaz olduğunu iddia etmişlerdir. Haznevi'nin ölü bulunmasından birkaç gün sonra Kürt siyasi partilerin Kamışlı'da

¹⁰³ 'Kamışlı'da Yaşananlar, Suriye'yi Kanştırmak İsteyenlerin Oyunuydu', *Zaman*, 10 Nisan 2004, <http://www.zaman.com.tr/?bl=dishaberler&alt=&trh=20040410&hn=35468>, erişim: 21 Temmuz 2006.

¹⁰⁴ 'Washington: We Do Not Support The Separation of The Kurds', *Arabic News*, 19 Mart 2004, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/040319/2004031920.html>, erişim: 3 Mayıs 2006.

¹⁰⁵ Nicholas Blanford, 'A Murder Stirs Kurds in Syria', *The Christian Science Monitor*, 16 Haziran 2005, www.csmonitor.com/2005/0616/p01s03-wome.html, erişim: 19 Haziran 2006.

¹⁰⁶ Blanford, , *a.g.e.*

düzenlediği ve binlerce Kürtün katıldığı gösterilerde ise polis, kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açmış ve olaylar çatışmaya dönüşmüştür.¹⁰⁷

Aslında Suriye Devleti'nin bu kısıtlayıcı/baskıcı uygulamaları yalnızca ülkedeki Kürtlerle sınırlı değildir. Baas rejimi, kendisine muhalefet eden ve resmi ideolojiyi benimsemeyen birçok kişiyi sık sık gözaltına almakta, uzun süreli hapis cezaları vermekte veya Kamışlı Olayları'nda olduğu gibi sert bir şekilde bastırmaktadır. İnsan hakları örgütleri, bu insan hakları ihlallerini kamuoyuna sürekli duyurmaktadır.¹⁰⁸ Ülkede 1963 yılında çıkarılan ve hâlâ yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasası, devlet görevlilerine bu tür müdahalelerde bulunma yetkisini vermektedir. Bu yasa çerçevesinde tutuklananlar ise temyiz hakkının olmadığı devlet güvenlik mahkemelerinde yargılanmaktadır. Birçok insan hakları örgütü, bu mahkemelerin adil yargılama konusunda uluslararası standartlara uymadığını belirtmektedirler.¹⁰⁹ Haziran 2005'te yapılan Baas kongresinde bu yasanın biraz yumuşatılması ve yetkisinin yalnızca 'devlet güvenliğini tehdit eden suçlarla' sınırlandırılması kararı alınmıştır.¹¹⁰ Ancak Eylül 2006 itibarıyla bu karar, henüz uygulamaya konmamıştır.

Esad'ın, muhalefetin dozunu artıranlara karşı sert cevap vermesine karşın Kürtlere karşı daha 'hoşgörülü' olduğu söylenebilir. Son zamanlarda Kürtlere karşı yeni bir açılım gündemde. Suriye'deki Kürtlerin nüfusu 1,5 milyondan fazla ve bunların 300 bine yakını vatansız. Bu vatansız Kürtler, 1962'den beri devlet kurumlarında çalışmıyor, birçok profesyonel meslek dalını icra edemiyor, ev-arsa satın alamıyor, oy kullanamıyorlar ve çocukları da vatansız olarak kaydediliyor.¹¹¹ Bu Kürtlere vatandaşlık vermek için çalışmalar yapıldığı biliniyor. Haziran 2005'te düzenlenen 10. Baas Kongresi'nde bu konu tartışıldı.¹¹² Hatta Haseke vilayetindeki yetkililerin, 2005 yılı başlarında vatansız Kürtlerin sayısını tespit etmek için bu vilayette her eve teker teker girerek bir veri toplama işine giriştiğine dair haberler vardı.¹¹³ Son olarak bir Kürt aşiret temsilcisinin açıklamalarına göre geçtiğimiz Ocak ayında Suriye'deki Kürt aşiretleri temsil eden 43 kişilik bir heyet, üç Baas yetkilisiyle görüştü ve yetkililer, bu görüşmede, kararın Şubat ayında çıkarılacağını açıkladılar.¹¹⁴ Ancak, Eylül 2006 itibarıyla Suriye Devleti bu uygulamayı henüz başlatmamıştı. Ayrıca vatansız Kürtleri rahatsız eden bir konu daha var: Bu insanların sayılarının 300.000 civarında olduğu belirtilmesine karşın Suriye hükümeti, bu sayının 150.000 olduğunu iddia etmektedir.¹¹⁵

¹⁰⁷ 'Kurdish Unrest Erupts in Syria', *Journal of Turkish Weekly*, 6 Haziran 2006, <http://www.turkishweekly.net/news.php?id=12029>, erişim: 3 Mayıs 2006

¹⁰⁸ Suriye'deki insan hakları ihlalleri ile ilgili son gelişmeler için bkz. Syrian Human Rights Committee, 'Annual Report on Human Rights Situation in Syria 2006', Haziran 2006, <http://www.shrc.org.uk/data/pdf/ANNUALREPORT2006.pdf>, erişim: 7 Temmuz 2006 ve Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/doc?mideast&c=syria>, erişim: 7 Ağustos 2006.

¹⁰⁹ 'One Year After the March 2004 Events' ve 'Annual Report on Human Rights Situation in Syria 2006'.

¹¹⁰ 'Syria to Ease State of Emergency', *BBC News*, 9 Haziran 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4079146.stm, erişim: 5 Ağustos 2006.

¹¹¹ Lowe, *A People Discovered*, p. 3.

¹¹² Blanford, 'A Murder Stirs Kurds...'

¹¹³ Katherine Zoepf, 'After Decades As Nonpersons, Syrian Kurds May Soon Be Recognized', *The New York Times*, 28 Nisan 2005.

¹¹⁴ 'The Media Line: Syria to Grant 300.000 Kurds Citizenship', *Arabic News*, 30 Ocak 2006, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/060130/2006013013.html>, erişim: 28 Haziran 2006.

¹¹⁵ Hamidi, 'Syria's Stability...'

Beşar Esad Döneminde PKK'ya Karşı Suriye-Türkiye İşbirliği

Suriye, ülkedeki Kürtlere nispeten esnek davranmasına karşın, Türkiye ile Ekim 1998'de yaptığı Adana Protokolü sonucu artık PKK'ya karşı sert davranmakta ve bu konuda Türkiye ile işbirliğine de girmektedir. İşbirliği yapılan alanlardan birisi istihbarat paylaşımı olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün geçtiğimiz Nisan ayında yaptığı bir açıklamaya göre Suriye, Türkiye ve İran, son birkaç yıldır PKK'ya karşı ortak mücadele etmekte ve istihbaratlarını paylaşmaktadırlar.¹¹⁶ Bu istihbarat paylaşımı sonucunda Suriye, yaptığı operasyonlarda yakaladığı örgüt üyeleri arasından Türkiye uyruklu olanları Türkiye'ye teslim etmektedir. Şu ana kadar Şam yönetimi, 60'ın üzerinde örgüt üyesini Türkiye'ye teslim etmiştir ve bunlar arasında örgütün üst düzey yöneticilerinden Hamili Yıldırım da bulunmaktadır.¹¹⁷ Suriye ayrıca kendi Kürtleri arasında PKK üyesi olan veya örgüt propagandası yapanları da tutuklayıp yargılamaktadır. Şam yönetimi, son olarak 2005 yılının Ağustos ayında Ayn el-Arap şehrinde PKK'nın kuruluş yıldönümü nedeniyle gösteri yapmak isteyen 35 kişiyi tutuklamıştır.¹¹⁸ Aynı yılın Aralık ayında ise daha önce PKK üyesi olmaktan yargılanmış ve hapse atılmış 13 kişi, hapishanede Abdullah Öcalan yanlısı Kürtçe slogan atıkları için mahkemeye çıkartılarak 'ülke güvenliğini tehdit etmekle' suçlanmıştır.¹¹⁹

Suriye, her ne kadar düzenlediği operasyonlar ve istihbarat çalışmalarıyla PKK'nın faaliyetlerini ortadan kaldırmaya ve örgüt üyelerini yakalamaya çalışıyor olsa da örgüt, Suriye'de yasadışı yollarla faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Türk resmi kaynakları, Suriye'de Ekim 2003'te yasadışı olarak faaliyete geçen Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokratik)'nin PKK'nın kurduğu bir parti olduğunu belirtmektedirler. Şam yönetimi ise hiç zaman kaybetmeden bu parti üyelerine ve partiye karşı operasyon başlatmıştır. Ayrıca PKK, ülkede yine yasadışı yollarla Denge Jiyan (Yaşamın Sesi) ve Hevgirtina Gel (Halkların İttifakı) adlı iki Kürtçe gazete çıkarmaktadır. Bu faaliyetlere ek olarak Kurubaş, örgütün Suriye'deki Kürtler ve özellikle Türkiye'den göç etmiş vatansız Kürtler, arasında geniş bir tabana sahip olduğunu belirtmektedir.¹²⁰

Tüm bu yasadışı faaliyetlere karşın PKK'nın artık Suriye Devleti tarafından desteklenmediği rahatlıkla söylenebilir. Suriye'nin PKK'ya verdiği devlet desteğinin kesilmesinde 1998 öncesinde Türkiye'nin Şam'a karşı aldığı sert tavır çok etkili olmuştur. Bununla birlikte bu desteğin kesilmesinin ikinci bir nedeni, 2003'te Irak'ın işgalinden sonra kuzeydeki Kürt oluşumunun iki ülkeyi de son derece rahatsız etmesidir. Kuzey Irak'taki gelişmelerin kendi topraklarındaki Kürtler tarafından da destekleneceğinden endişe eden Ankara ve Şam (ve hatta Tahran), son senelerde PKK'ya karşı daha önce benzeri görülmemiş bir işbirliği içine girmişlerdir.

¹¹⁶ 'Gül: Iran and Syria to Confront PKK Forces', *Iran Mania*, 2 Nisan 2006, <http://www.iranmania.com/News/ArticleView/Default.asp?NewsCode=41709&NewsKind=Curent%20Affairs>, erişim: 6 Temmuz 2006.

¹¹⁷ Emre Özkan, 'Larijani: US and PKK Officials Made Negotiations in Mosul and Kirkuk', *Journal of Turkish Weekly*, <http://www.turkishweekly.net/news.php?id=31371>, erişim: 7 Temmuz 2006 ve Ferit Demir, 'Syria Hands Turkey Senior Kurdish Militant', *Kurdistan Observer*, <http://home.cogeco.ca/~kurdistan/11-9-04-syria-handed-senior-pkk-fighter.htm>, erişim: 6 Temmuz 2006.

¹¹⁸ 'Syrian Police Arrest Kurds After Riot', *al-Jazeera*, <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/B8FC6DA1-82D0-4670-B74A-8B5C408D04DB.htm>, erişim: 4 Mayıs 2006.

¹¹⁹ 'Suriye de 'Biji Serok Apo' Sloganını Suç Saydı', *Milliyet*, 29 Aralık 2005, <http://www.milliyet.com.tr/2005/12/29/dunya/dun03.html>, erişim: 6 Temmuz 2006.

¹²⁰ Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu...*, Cilt 2, s. 120.

Günümüzde Suriye'deki Kürt Siyasal Faaliyetleri

Bugün Suriye'de 13 Kürt partisi bulunmaktadır ve Lowe'a göre bu partiler, Kürt halkından büyük destek görmektedirler.¹²¹ Ancak ülkede etnik ve dini temele dayalı parti kurmak yasak olduğu için hepsi de faaliyetlerini yasadışı olarak yürütmektedirler. Bugün Suriye'deki Kürt siyasi partilerinin üç temel isteği bulunmaktadır: Kürtler için kültürel haklar ve azınlık olarak kabul edilme, vatandaşlıktan çıkarılmış Kürtlere tekrar vatandaşlık verilmesi ve Suriye'de demokratik bir yönetim.¹²² Bazı gruplar ise bağımsızlık ve özerklik gibi daha ileri talepler dile getirmektedir fakat bunların sayısı oldukça azdır.¹²³

Ülke içinde faaliyet gösteren bu gruplara ek olarak ülke dışında yaşayan Suriye Kürtleri de siyasi faaliyetlerde bulunmaktadır. ABD'nin, Suriye'yi 'şer eksenli' içinde tanımlayarak Suriye'de bir rejim değişikliği için Şam'a baskı yapması, yurtdışında yaşayan bu grupların seslerini daha fazla duyurmalarna ve ABD'den destek almalarına imkan vermiştir. Bunun en gözle görülür örneği, muhalif Kürt grupların son birkaç aydır ABD'de düzenledikleri toplantılardır. Bu toplantılardan ilki Mart ayında Washington D.C.'de 'Suriye'de Demokrasi ve Özgürlüğü Geliştirmek için Kürt Cephesi' adıyla toplanmıştır. Bu toplantıya hem Suriye'den hem de yurtdışından Kürt muhalif gruplar katılmıştır. Konferans sonunda yayımlanan 13 maddelik bildiriye ise grup, Suriye'de demokratikleşme, Kürt haklarının, kendi kaderini tayin hakkı da dahil olmak üzere, tanınması ve diğer muhalif gruplarla işbirliği gibi taleplere yer vermiştir ve ABD Başkanı George W. Bush'un 'Büyük Ortadoğu'da demokratik değişim inisiyatifi'ni övmüştür.¹²⁴ Haziran ayında yine Washington D.C.'de aynı isimle bir günlük bir konferans düzenlenmiş ve bir önceki toplantıda alınan kararlar aynen kabul edilmiştir.¹²⁵ Grubun ABD'deki temsilcileri, zaman zaman Kongre üyeleri ve diğer Amerikalı yetkililerle bir araya gelerek kendilerine verilen desteği artırmaya çalışmakta ve bu şekilde Baas rejimi üzerindeki baskıyı yoğunlaştırmayı hedeflemektedirler.

Suriye içinde ise bir Kürt siyasi faaliyeti olmasına karşın ülkedeki Kürtler, siyasi olarak bir birlik sağlayabilmiş değillerdir. Bunun belki de en önemli nedeni, yalnızca Suriye'de değil, tüm ülkelerdeki Kürtlerin, siyasi veya ideolojik bir gruptan çok aşiretlerine bağlı olmalarıdır. Bugün Kürtlerin yaşadığı coğrafyada var olan birçok siyasi parti, bir aşiretin kontrolündedir. Bunun en bilinen örneği Mesut Barzani'nin liderliğini yaptığı Irak Kürdistan Demokrat Partisi'dir. Nitekim McDowall, Suriye için benzer bir tespit yaparak ülkedeki tüm Kürt siyasi partilerin, 1960'ların ortalarında bölünmeye başlayan Suriye Kürdistan Demokrat Partisi'nin devamı olduğunu ve bunların, siyasi güç elde etmeye çalışan aşiretlerin kontrolünde olduğu için etkili olamadıklarını ileri

¹²¹ Lowe, *A People Discovered*, p. 4.

¹²² Zoepf, 'After Decades As Nonpersons', Nicholas Branford, 'Kurdish Hopes Rise, Spark Riots', *The Christian Science Monitor*, 17 Mart 2004, <http://www.csmonitor.com/2004/0317/p01s04-wome.html>, erişim: 19 Haziran 2006 ve 'Syrian Arabs Fear Iraqi Kurds Scenario', *al-jazeera*, 20 Mart 2004, <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/C012C4FB-EDE0-4090-8D1F-439A666FAA0F.htm>, erişim: 4 Mayıs 2006.

¹²³ 'Syrian Arabs Fear...' ve 'Dr. Abbas: Syria's Kurds Must Go With One Voice', *Kurd Media*, 27 Mayıs 2006, <http://www.kurdmedia.com/articles.asp?id=12481>, erişim: 27 Mayıs 2006.

¹²⁴ Konferans sonunda yayımlanan bildirinin İngilizce tam metni için bkz. 'Final Communiqué of the Syrian Kurdish Meeting on Democracy and Freedom in Syria - Washington, D.C.', PDK *Bakur*, 18 Nisan 2006, <http://www.pdkbakur.com/modules.php?name=MyNews&file=article&sid=1504>, erişim: 28 Haziran 2006.

¹²⁵ 'Kurds and Arab Syrian Democrats Praise President Bush', *Kurdish Media*, 14 Haziran 2006, <http://www.kurdmedia.com/articles.asp?id=12635>, erişim: 28 Haziran 2006.

sürmektedir.¹²⁶ Bu aşiret bağlılığı ve aşiretler üzerinden siyaset yapma anlayışı ise Kürtlerin birlik olmasını engellemektedir. Suriye Devleti'nin bu yasak Kürt partilere göz yummasının nedeni de zaten bu grupların, birlik olamadıkları için rejime tehdit oluşturamamasıdır.¹²⁷ Böylece Şam yönetimi, bir yandan da Kürtlere 'hoşgörülü' davrandığı izlenimini vermektedir. Suriye'deki Kürtlerin birlik olmasını engelleyen Suriye'ye özgü nedenlerin başında ise Suriye Devleti'nin yürüttüğü siyaset yer almaktadır. Bağımsızlığından sonra ülkede önce Arap, BAC'ın dağılmasıyla birlikte de Suriyeli Arap kimliği yaratmaya çalışan yöneticiler, ülkede bir azınlık olduğunu kabul etmekte ve herkesi, 'Suriye toplumunun bir parçası' olarak görmektedir.¹²⁸ Suriye'deki Kürtler de bu siyaset nedeniyle Türkiye ve Irak'taki Kürtlere göre çok daha fazla asimile olmuşlardır. Bu durumun oluşmasına yol açan diğer nedenler ise Suriye'deki Kürtlerin dağınık bir coğrafyada yaşamaları ve Suriye nüfusunun %10'u gibi çok yüksek sayılamayacak bir oranını oluşturmalarıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı Kürtlerin önemli bir bölümü, Kürt olduğunun bilincinde olmasına karşın kendilerini Suriye toplumunun bir parçası olarak tanımlamaktadır. Kentlerde yaşayan ve nispeten varlıklı birçok Kürt ise Araplaşmıştır.¹²⁹

Aslında Kürtler (veya diğer azınlıklar), kendi etnik kimliklerini öne çıkarmadıkları sürece, bir başka deyişle Suriyeli Arap kimliğini kabullendikleri sürece, devlet ve toplum içinde hiçbir engelle karşılaşmadan önemli yerlere gelebilmektedirler. Bugüne kadar birçok Kürt, devlet başkanlığı dâhil birçok önemli görevlerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında Hüsnü Zaim ve Edip Çiçekli (Türk olduğu da iddia ediliyor) devlet başkanlığı yapmış; Hüsnü Barazi ve Muhsin Barazi başbakanlık yapmış; Halid Bektaş, uzun yıllar Komünist Parti Başkanı olarak mecliste milletvekilliği yapmış; yine Kürt kökenli Ahmed Kefteru da yaklaşık 40 yıl boyunca Suriye Genel Müftülüğü yapmıştır.¹³⁰ Kürtlerin ayrımcılık görmediğini savunan Araplar, bu örnekleri eşitliğin bir kanıtı olarak göstermektedirler.¹³¹

SURİYE TÜRKLERİ

Ülkedeki Kürtlerin içinde bulunduğu durumu daha iyi anlamak ve bir karşılaştırma yaparak konuya daha nesnel yaklaşabilmek amacıyla başka bir azınlık olan Suriye Türklerinden de bahsetmekte yarar vardır.

Bugün Suriye'nin özellikle Türkiye sınırına yakın bölgelerinde önemli bir Türk nüfusu bulunmaktadır.¹³² Buna karşın konuyla ilgili akademik çalışma, yok denecek kadar azdır ve var olan çalışmaların neredeyse tamamı, Türk akademisyen ve araştırmacılara aittir.

¹²⁶ McDowall, *A Modern History of The Kurds*, s. 477-8.

¹²⁷ Lowe, *A People Discovered*, p. 4.

¹²⁸ *Syria Unmasked*, s. 92.

¹²⁹ Lowe, *A People Discovered*, s. 2-3.

¹³⁰ Moubayed, 'US Designs'.

¹³¹ Moubayed, *a.g.e.* ve 'Kurdish Views in Syria', *Arabic News*, 15 Şubat 2001, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/010215/2001021530.html>, erişim: 3 Mayıs 2006.

¹³² Suriye'deki Türk nüfusu, 11. ve 12. yüzyıllarda buraya yerleşmiş olan ve Türkmen olarak adlandırılan Türk boylarından ve daha sonraki yüzyıllarda göç hareketleriyle buraya yerleşmiş veya Osmanlı Devleti'nce yerleştirilmiş olan Türklerden oluşmaktadır. Bu makale boyunca hepsi için Türk tanımlaması kullanılacaktır.

Suriye'deki Türklerin nüfusları tam olarak bilinmemekle birlikte Türk kaynaklar, 750 bin ile 1.5 milyon arasında değişen tahminlerde bulunmaktadır. Kendisi Suriye'nin Lazkiye bölgesinden bir Türk olan Şandır, Suriye'deki Türk nüfusunun 1.5 milyon olduğunu, kendini Kürt, Arap gibi başka ırktan sayanların da dahil edilmesiyle bu sayının daha da yükseleceğini iddia etmektedir.¹³³ Öztürk ise 1.5 milyon sayısını abartılı bularak 1987'de Mustafa Kandıralı'nın verdiği 500 bin sayısını temel almakta ve bugün bu sayının 750-800 bin olduğunu tahmin etmektedir.¹³⁴ Kirişçioğlu ise Suriye'deki Türk nüfusunun 1 milyon civarında olduğunu tahmin etmektedir.¹³⁵ Öte yandan Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği'nin 1983'te hazırladığı bir raporda ise ülkedeki Türklerin, toplam nüfusun %1'ini oluşturdukları ifade edilmektedir.¹³⁶ Benzer şekilde Bleaney de Suriye'deki Türklerin, ülke nüfusunun %1,2 ile %3 arasında olduğuna dair tahminlere yer vermektedir.¹³⁷ Türklerin nüfusunun kesin olarak bilinmemesinin nedeni, aynı Kürtlerin nüfusuyla ilgili belirsizlikte olduğu gibi, Suriye Devleti'nin herkesi Suriyeli Arap olarak görmesi ve etnik azınlıkların varlığını kabul etmemesidir.

Suriye'de bulunan Türklerin, bu topraklara üç dalga halinde geldiği söylenebilir. Buna göre ilk Türk boyları, Suriye'ye 11. ve 12. yüzyıllarda, Anadolu ve Mezopotamya'ya yapılan akınlarla yerleşmişlerdir. İkinci yerleşim ise Yavuz Sultan Selim'in 1516'da yapılan Mercidabık Savaşı'nda Memlükleri yenerek Suriye'yi ele geçirmesiyle gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, bu savaştan sonra Hac yolunun güvenliğini sağlamak için Türkleri yol boyunca yerleştirmiştir.¹³⁸ Biraz ileride de değinileceği üzere, zaten Türklerin Suriye'de yoğun olarak yaşadığı bölgeler göz önünde bulundurulursa Türklerin Hac yolu üzerindeki stratejik yerlere yerleştirildiği fark edilir. Üçüncü büyük göç ise 1877-78 Rus Harbi (93 Harbi)'nden sonra gerçekleşmiştir. Savaş sonrasında Kafkasya'da yaşayan birçok Türk, yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, bu göçmenlere Suriye'yi mesken göstermiştir.¹³⁹

Suriye'deki Türk nüfus, ülkenin birçok bölgesine dağılmış durumdadır (bkz. Harita 2). Bu bölgeler ve buralarda yaşayan Türklerin yapısı aşağıdaki gibidir:¹⁴⁰

- 1) Lazkiye ve çevresi: Bu bölge, Lazkiye şehrinden başlayarak kuzeye doğru Türkiye sınırına kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır ve burada toplam 265 Türk köyü bulunmaktadır. Ayrıca Lazkiye'deki bazı mahallelerde de Türkler yaşamaktadır. Lazkiye'nin kuzeyinde kalan bölgeye Bayır-Bucak bölgesi denmektedir. Bu bölgede Türklerden başka ağırlıklı olarak Nusayri Araplar yaşamaktadır. Burası, Suriye'de Türk nüfusun en fazla olduğu iki bölgeden biridir.
- 2) Halep ve çevresi: Halep, Osmanlı döneminde Antakya, Gaziantep ve Şanlıurfa'ya yakın olması ve bu şehirlerle varolan yoğun ticari ilişkileri nedeniyle Türk-

¹³³ Mehmet Şandır, 'Suriye Türklüğü', *Türk Yurdu*, Cilt 18, Sayı 133 (1998), s. 7-8.

¹³⁴ Nazif Öztürk, 'Suriye Türkleri ve Türkiye Suriye İlişkileri', *Yeni Türkiye*, Cilt 3, Sayı 16 (1997), ss. 1679.

¹³⁵ M. Fatih Kirişçioğlu, 'Suriye Türkleri', *Avrasya Dosyası*, Cilt 2, Sayı 3 (Sonbahar 1995), s. 138.

¹³⁶ Bu oran bugün 180.000 kişiye karşılık gelmektedir. Aktaran Öztürk, 'Suriye Türkleri', s. 1679.

¹³⁷ C. Heather Bleaney, 'The Turkic Peoples of Syria', *The Turkic Peoples of the World*, Margaret Bainbridge (der.) içinde (Londra ve New York: Kegan Paul International, 1993), s. 209.

¹³⁸ Ülkü Özel Akagündüz, 'Suriyeli Türkler', *Aksiyon*, 12 Aralık 2005, <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=22997>, erişim: 10 Temmuz 2006.

¹³⁹ Suriye'deki Türklerin tarihleri için bkz. Öztürk, 'Suriye Türkleri' ve 'Suriye Türkmenleri', *Türkmen International Homepage*, <http://www.turkmens.com/Suria.html>, erişim: 11 Temmuz 2006.

¹⁴⁰ Bu bölüm yazılırken, yazarın Ağustos 2003'te bölgeye yaptığı seyahate ek olarak şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Öztürk, 'Suriye Türkleri' ve Şandır, 'Suriye Türklüğü'.

lerin çok yoğun olarak yaşadığı bir şehirdir. Buna ek olarak şehir çevresinde toplam 350 Türk köyü bulunmaktadır. Halep'te Türkler dışında yoğun olarak Ermeniler ve Araplar yaşamaktadır. Şehrin kuzeyinde ise Türk nüfusa ek olarak Kürtler de bulunmaktadır. Lazkiye bölgesiyle birlikte en çok Türkün yaşadığı bölgedir.

- 3) Hama-Humus şehirleri ve çevresindeki köyler: Bu alan, Hama ve Humus şehirleri ile Lübnan sınırına kadar olan bölgeyi kapsar. Bu bölgede Türkler, daha çok köylerde yaşamaktadırlar.
- 4) Şam ve çevresi: Şam'da yaşayan Türklere ek olarak şehrin güneydoğusundaki Havran Ovası'nda da Türk nüfus bulunmaktadır. Burada yaşayan Türklerin bir bölümü, daha önce Golan Tepeleri civarında yaşayan ancak 1967'deki Arap-İsrail Savaşı nedeniyle evlerini terk eden Türklerdir.
- 5) Golan Tepeleri ve Kuneytine: Burada yaşayan Türkler, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Kafkaslar'dan göç etmişler ve Osmanlı Devleti tarafından buraya yerleştirilmişlerdir. 1967'deki savaş nedeniyle bir kısmı, bölgeyi terk ederek daha çok Şam'a göçmüşlerdir. Burada Türklerden başka Çerkezler ve Dürziler de yoğun olarak yaşamaktadır.
- 6) Cezire Bölgesi: Suriye'nin kuzeydoğusunda, Fırat Nehri'nin doğusunda yer alan ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Cezire'de küçük de olsa bir Türk nüfus bulunmaktadır. Bu Türkler, daha çok Irak-Türkiye-Suriye sınırına yakın yerlerde ve Kamışlı şehrinde yaşamaktadırlar.

Suriye'deki Türkler, devletin kendilerine yaklaşım biçimi konusunda Kürtlerle aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Suriye Devleti, daha önce de tartışıldığı gibi, ülkedeki herkesi Suriyeli Arap olarak gördüğü için siyasi ve sosyal alanda buna paralel tutum izlemektedir. Bu nedenle Suriye'deki Türkler, kendi dillerinde yayın çıkartmamaktadır. Hafız Esad'ın devlet başkanlığına gelmesinden sonra Türkçe köy isimleri Arapça ile değiştirilmiştir. Türk nüfusun Türkiye sınırına yakın yaşadığı yerlerde –aynen Kürtlere uygulandığı gibi- 'Arap kuşağı' oluşturulmuştur. Bu amaçla bölgeye Araplar yerleştirilmiş ve toprak reformu adıyla birçok Türkün toprağı buraya yerleştirilen Araplara dağıtılmıştır.¹⁴¹ Tüm bu benzer uygulamalara ek olarak Suriye Devleti, topraklarında yaşayan Türkleri daha kolay asimile etmek için onların Türkiye ile bağlarını zayıflatacak başka uygulamalar da yapmıştır. Pasaport almak isteyen Türklerle zorluk çıkarılmış, pasaport alamadığı için gizlice Türkiye'ye giden Suriye vatan-dışı Türkler ise vatandaşlıktan çıkarılıp arazileri istimlak edilmiştir.¹⁴² Bazı araştırmacılara göre bu uygulamaların altında yatan neden, Suriye'nin ülkedeki Türkleri Türkiye'nin 'casus'u veya 'uzantı'sı olarak görmesidir.¹⁴³

Türkiye'nin, Suriye'deki Türklerle ilgili bir politikası olduğu söylenemez. Suriye'nin su ve Hatay sorunlarında PKK'yı koz olarak kullandığı dönemde bile Türkiye, Suriye'deki Türklerle ilgili hiçbir siyaset izlememiştir. Börklü'ye göre bunun nedeni, Türkiye'nin ilgilenmesi durumunda Suriye'nin ülkedeki Türkler üzerindeki baskıyı daha da çok artıracığından duyulan endişedir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Öztürk, , *a.g.e.*, s. 1680-81.

¹⁴² Türel Yılmaz, 'Türkiye-Suriye İlişkilerinin Genel Bir Değerlendirmesi ve Bu İlişkilerde Suriyeli Türklerin Durumu', *Türk Kültürü*, Cilt 37, Sayı 430 (1999), s. 109.

¹⁴³ Kıvanç Galip Över, 'Hicaz'daki Soru İşareti: Suriye Türkleri', *Yeni Türkiye*, Cilt 3, Sayı 16 (1997), s. 1687.

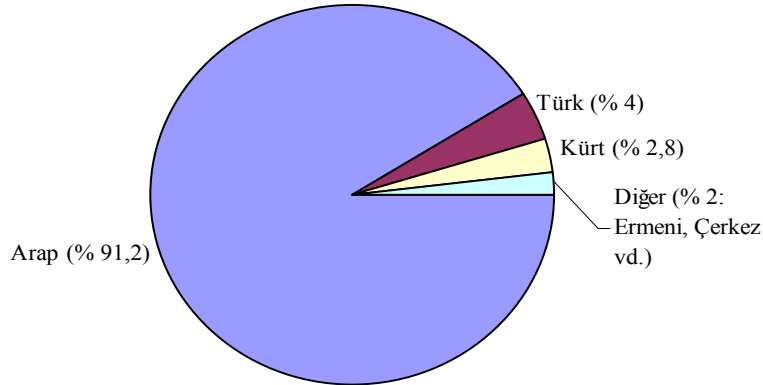
¹⁴⁴ Meşkure Yılmaz Börklü, 'Lozan Sonrası Suriye Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri', http://www.turan.tc/kalem/bilimsel/mak-sur.htm#_ftn1, erişim: 11 Temmuz 2006.

Suriye'deki Türkler, ülkedeki Kürtlere oranla daha fazla asimile olmuşlardır. Bleaney'e göre Türklerin, ülkedeki Çerkez ve Kürt azınlıklar ile Arapların çoğu gibi Sünni olmaları, asimilasyonlarını kolaylaştırmıştır.¹⁴⁵ Bu iddia, Türklerin asimilasyonunu kısmen açıklıyor olsa da tek neden değildir. Bu durumun ortaya çıkmasında belki de en önemli etken, Suriye'deki Türk nüfusun coğrafi olarak çok dağınık yaşıyor olmasıdır. Bir başka neden, ülkedeki Türklerin kendi kimlikleri altında örgütlenememeleri ve dolayısıyla haklarını koruyamamalarıdır.¹⁴⁶ Son olarak da Türkiye'nin Suriye'deki Türklerle ilgilenmemesi ve buna bağlı olarak da Türklerin, Suriye devlet politikalarına daha fazla maruz kalması, asimilasyonu kolaylaştıran başka bir etken olmuştur.

SONUÇ

Kürtler, bugün Suriye'deki en büyük etnik azınlığı oluşturmaktadırlar. Buna karşın Suriye'nin kurulduğu 1920 yılından beri ülkede büyük bir siyasi güç olamamışlardır. Bu durumun nedenleri, Suriye Devleti'nin Arap milliyetçisi uygulamalarında ve Kürtlerin birlik olamamalarında aranmalıdır. Öte yandan Suriye Devleti'nin bu uygulamalarının, Suriyeli Türkler örneğinin de gösterdiği gibi, yalnızca Kürtlere karşı uygulandığı düşünülmemelidir. Özellikle 1960lı yıllarda Baas'ın iktidara gelmesiyle birlikte hükümetler, Suriye'de rejime tehdit olarak algıladıkları her tür muhalefeti kısıtlama yoluna gitmişlerdir ve Kürtlere karşı uygulanan politikaların da bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak şunu da hatırlatmak gerekir ki Kürtlerin en büyük etnik azınlık olması, Suriye nüfusunun yaklaşık % 10'unu oluşturması ve komşu ülkelerdeki Kürt siyasi hareketliliği, Suriye'deki rejimin Kürtlere karşı, diğer gruplara veya muhalif unsurlara oranla, daha dikkatli ve tedirgin yaklaşmasına neden olmuştur.

Tablo 1: SURIYE'DEKİ KÜRT NÜFUSU (ASGARİ TAHMİN)

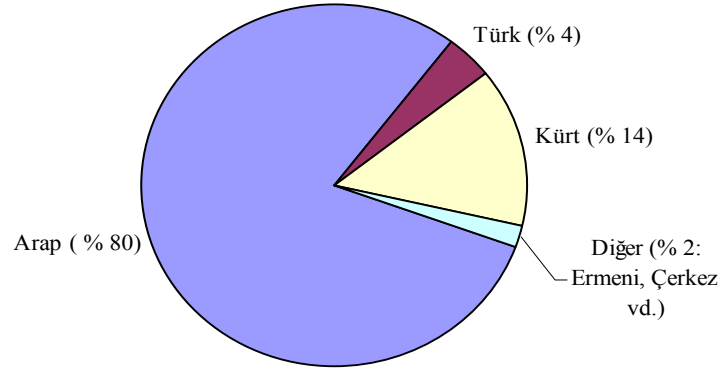

Not: Bu tablo, konuyla ilgili tahminler göz önüne alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir. Suriye'deki Türk nüfusu, tahminlerin farklılığı gözönünde bulundurularak %4'te sabitlenmiştir. 'Diğer' kategorisinin nüfusu ise tahmini olarak %2'de sabitlenmiştir.

¹⁴⁵ Bleaney, 'The Turkic Peoples of Syria', s. 211.

¹⁴⁶ Erciyas, *Ortadoğu Denkleminde...*, s. 61.

Tablo 2: SURİYE'DEKİ KÜRT NÜFUSU (AZAMI TAHMİN)

Not: Bu tablo, konuyla ilgili tahminler göz önüne alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir. Suriye'deki Türk nüfusu, tahminlerin farklılığı gözönünde bulundurularak %4'te sabitlenmiştir. 'Diğer' kategorisinin nüfusu ise tahmini olarak %2'de sabitlenmiştir.

Harita 1: SURİYE'DEKİ KÜRTLERİN YAŞADIĞI YERLER

Kaynak: Gambill, 'The Kurdish Reawakening'.

Harita 2: SURİYE'DEKİ TÜRKLERİN YAŞADIĞI YERLER

Not: Yukarıdaki harita, yazar tarafından hazırlanmıştır. Harita hazırlanırken yazarın Ağustos 2003'te bölgeye yaptığı seyahate ek olarak şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Öztürk, 'Suriye Türkleri' ve Şandır, 'Suriye Türklüğü'.